

VERA VEJVODA — IVAN MIRNIK

ISTRAŽIVANJA PREHISTORIJSKIH TUMULA U KAPTOLU
KRAJ SLAVONSKE POŽEGE

(Prethodni izvještaj)

UVOD

Požeška kotlina, teritorijalno i etnički uklopljena je u prostranu slavonsku regiju. Kotlinu čine i zatvaraju sa sviju strana planine Krndija, Dilj gora, Požeška gora, Psunj i Papuk povezane u niz. Eliptička je oblika, a prirodni i najlakši izlaz joj je na jug.

Prema svom geografskom položaju i prirodnim bogatstvima, Požeška kotlina je uvijek imala vrlo dobre uvjete za život. U svom tlu krije bogate i brojne tragove života, koji je ovdje bujao tijekom stoljeća i tisućljeća. Ostatke tih raznih kultura možemo pratiti od mlađeg kamenog, preko brončanog i željeznog doba do dolaska Rimljana, koje zatim smjenjuju Slaveni. Od god. 1879. do danas postoje podaci o arheološkim nalazištima, a i nešto materijala iz tog dijela Slavonije. Preko svojih povjerenika tadašnji Arheološki odjel Narodnog muzeja, kasnije Arheološki muzej u Zagrebu, obavještavan je bio o stanju na terenu, a pojedinci su često poklanjali arheološke nalaze. Kutjevački vlastelin Milan Turković imao je privatnu zbirku i osobno je obilazio i iskopavao taj kraj.¹ Otada je zabilježeno 18 lokaliteta² s građom iz raznih razdoblja, npr. iz sela Biškupci, Ciglenik, Jakšić, Kaptol itd. Osim toga sustavno se iskopavalo ranosrednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu pod

¹ Julije Kempf. Požega 1910., pp. 65-66

² Luka Ilić-Oriovčanin kano arkeolog. VHAD I (1879., p. 78; Razne viesti — Predhistoričko otkriće (Kaptol). VHAD IH/1881., p. 122; Razne viesti — Nalazak predmeta iz bronzane dobe — Ciglenik (Oriovac). VHAD IX/1887., p. 28; Sitne viesti — Naselbine iz kamenog doba u Slavoniji (Požeška kotlina — Drenovac VHAD NS II/1896-7., p. 162; Zanimiva našašća u Hrvatskoj i Slavoniji (Bizovac, Lonđica). *ibid.* p. 163; Izvještaj muzejskih povjerenika i prijatelja. Kutjevo

(Milan Turković). VHAD NS IH/1898., pp. 242-243; M. Turković. Našašća ostanka prehistorijskog doba u Kutjevačkoj okolini. VHAD NS IV/1899-1900., p. 204 i dalje; J. Brunšmid. Nalazači bakrenog doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja (Kutjevo). VHAD NS VI/1902., p. 32 i dalje; J. Brunšmid. Našašće rimskih bakrenih novaca iz sredine četvrtog vijeka u Vraniću (kotar Požega), *ibid.* p. 170 i dalje; Jul. Kempf. Posljednji ostanci sredovječne opatije Rudine. VHAD NS DC/1906-1907., p. 245 i dalje; itd

stručnim vodstvom Ksenije Vinski-Gasparini i Slavenke Ercegović (1952. i 1953. god.)³ God. 1961. Arheološki muzej u Zagrebu vršio je veća sondiranja u Gradcu kod Pleternice, dok je Stojan Dimitrijević sondirao okolicu Pleternice i sela Gradca (1964. god.).

Arheološki muzej u Zagrebu, na temelju podataka iz stručnog arhiva, literature, te onih dobivenih od Konzervatorskog zavoda u Zagrebu (danas Republički zavod za zaštitu spomenika kulture) i od dr. Anđele Horvat, naučnog savjetnika toga zavoda osobno, odlučio je da se nastavi sistematsko istraživanje u Požeškoj kotlini, to više što prijeti opasnost da mnogi lokaliteti budu uništeni uslijed intenzivnog načina obrađivanja zemlje u posljednjih dvadeset godina. Do početka istraživanja u selu Kaptolu 1965. god. vršena su rekognosciranja u selima Ivan Dvor, Ašikovci, Šiljkovci, Novoselec i dr. Građa dobivena s tih terena nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Tu se i čuva materijal dobiven od seljaka arheologa-amatera, danas već pokojnog Petra Čakalića iz Gradca, koji je on sakupio na raznim njivama pri obrađivanju zemlje. Na žalost, podaci koje je dao nisu pouzdani. Osim Muzeja Požeške kotline u Slavonskoj Požegi, koji posjeduje manju zbirku arheološkog materijala, postoji i mala arheološka zbirka u osnovnoj školi u Pleternici.⁴

SELO KAPTOL

Današnje selo Kaptol može se pohvaliti dugom i značajnom tradicijom. I samo ime Kaptol dolazi od »capitulum«. Riječ je o nekadašnjem sjedištu uglednog i moćnog požeškog kaptola sv. Petra — »Capitulum Ecclesiae Sancti Petri de Posega«,⁵ koji je otprilike od 1232. god., kada je bio osnovan,⁶ pa do dolaska Turaka u te krajeve 1537. god., igrao vrlo važnu ulogu u povijesti hrvatsko-ugarskog kraljevstva.

U središtu sela, na nešto povišenomu mjestu, leže ostaci tvrđave, nekadašnjeg sjedišta kaptola, koji se ubrajaju među najvrednije ostatke burga u Požeškoj kotlini. Prema Gjuri Szabi, Kaptol je bio do polovice XIV stoljeća utvrđen drvenim palisadama.⁷ Kasnije je grad okružen jarkom i utvrđen bedemima sa tri sačuvane okrugle ugaone kule s puškarnicama (tragovi sjeverozapadne kule vidljivi su ispod ugla svetišta barokne crkve sv. Jurja) i jednom ulaznom četverostranom kulom s južne strane, koja je nekad imala pomičan most. Zapadni dio tvrđave zauzimaju monumentalne ruševine barokne crkve sv. Jurja s još nadsvođenim svetištem, za koju Mijat Sabljar kaže da je »mnogo stolnoj crkvi spodobna«⁸ i koja je još u prvoj polovici XIX stoljeća desakrirana, a njezin brod pretvoren u žitnicu (kasnije

¹ Ksenija Vinski-Gasparini — Slavenka Ercegović. Ranosrednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu. VAMZ 1958., pp. 129-161

⁴ Zbirka je snimljena i fotodokumentacija se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

⁵ Julije Kempf. o. c. pp. 100-110

* Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962., p. 192

⁷ Đuro Szabo. Putna bilježnica br. 16 iz god. 1913. Arhiv Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu

• Mijat Sabljar. Topografske bilješke. Arhiv Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu

je i svetište pretvoreno u radionicu zajedno sa sakristijom). U podrumu broda Gjuro Szabo je još uočio tragove starije manje crkve.⁹ Uz crkvu (orijentirana sjever—jug) s istočne strane stoji masivan zvonik, koji po svim indicijama pripada prvotnoj crkvi.¹⁰ Južni dio utvrđenja zauzima stambeni trakt, istočni dio kojega je do 1943. god., kada je izgorio, bio nedirnut, dok je zapadni dio po svoj prilici već duže od stoljeća ruševina.

Od II svjetskog rata do danas kaptolski je grad sve više propadao, pogotovo dok su seljaci razvlačili građu. Ukoliko se u dogledno vrijeme ne pristupi zaštitnim radovima, ovaj će vrijedni spomenik kulture potpuno propasti.

Od arheoloških spomenika i nalazišta u Kaptolu, spomenimo jednu kamenu sjekiricu sa započetom rupom, koja je pronađena na zemljištu uz cestu prema Velikoj.¹¹ Zatim je god. 1957. prilikom gradnje kuće (k. br. 227) Ivica Mikošić našao dvije keramičke posude, od kojih je jedna bila puna pepela, no nisu sačuvane. Zapadno od istraživanih tumula na položaju Čemernica, kod rigolanja vinograda, a prema pričanju seljaka, uništen je veći broj žara s pepelom. Po svoj prilici radi se o nekropoli kulture žarnih polja. Za sada u Kaptolu nije bilo nikakvih nalaza koji bi ukazivali na prisutnost Rimljana. Također prema pričanju seljaka, zapadno od staroga grada nailazilo se pri kopanju temelja za kuće na grobove.

Prema podacima iz 1881. godine, kao što smo već spomenuli,¹² te prema usmenom upozorenju A. Horvat, koju je opet upozorio g. Mijo Bestić, župnik u Kaptolu, stručnjaci Arheološkog muzeja u Zagrebu obišli su njive oko sela Kaptol 1965. godine, gdje su ustanovljeni tumuli koje narod zove mogile ili humci.

Sustavna arheološka iskopavanja u selu Kaptolu započela su iste godine i trajala do god. 1971. s prijedkom god. 1969. Iskopavanja je financirao Republički fond za naučni rad i Arheološki muzej u Zagrebu u sklopu teme »Brončano i željezno doba kontinentalne Hrvatske«. U toku istraživanja sudjelovali su slijedeći arheolozi i studenti arheologije: Ružica Drechsler-Bižić, Ivančica Dvoržak, Ivana Iskra-Janošić, Vlatka Jungvirth, Damjan Lapaine, Ivan Mirnik, Josip Šmic i Vera Vejvoda. Sva geodetska snimanja obavio je inž. Zdenko Seissel.

OPIS TERENSKIH RADOVA

Jedan kilometar od sela Kaptol, idući seoskim putem prema sjeveru, ispod obronaka Papuka prostiru se plodne oranice, bogati vinogradi i pašnjaci. S lijeve strane puta naziru se grobni humci na položaju zvanom Čemernica (tab. I, 1), a s desne dva tumula, jedan zvan »Glavica«, a drugi, sjeverniji, pod župnim vino-

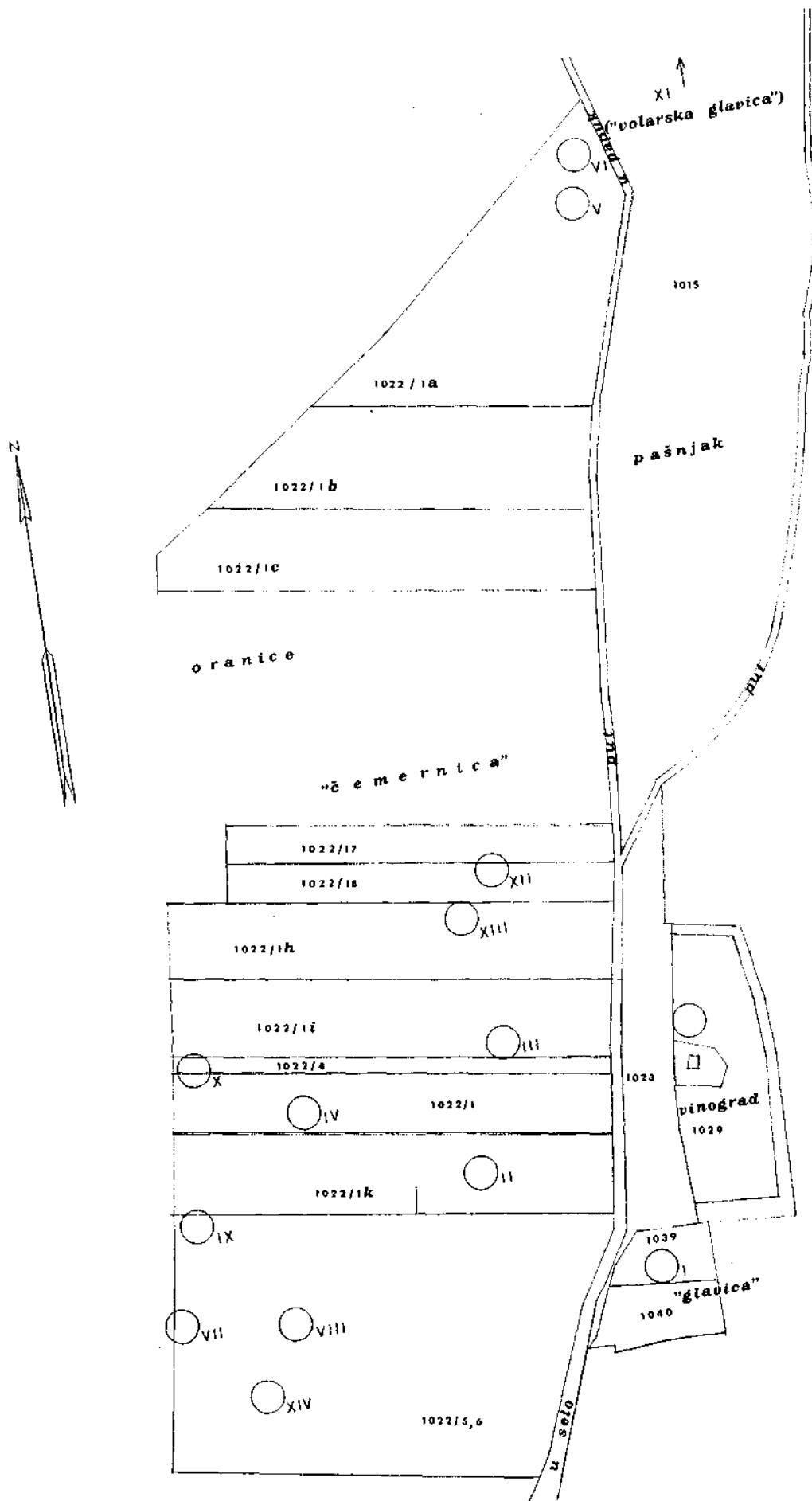
⁹ Đuro Szabo. Izvještaj o sadašnjem stanju Kaptola kod Požege (god. 1914.). Arhiv Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u **Zagrebu**

¹⁰ Janko Barlé. Popis župa u donjoj Slavoniji od god. 1660. Vjesnik kr. Hrv.-slav.-dalm.

zem. arhiva. IX/1907., p. 164: »...Ecclesia magna cum turri...«

" Arheološki muzej u Zagrebu. Prehistorijska zbirka inv. br. 11467, dužina 8,9 cm. Polklon Bore Pavelke iz Kaptola

¹² VHAD IH/1881., p. 122

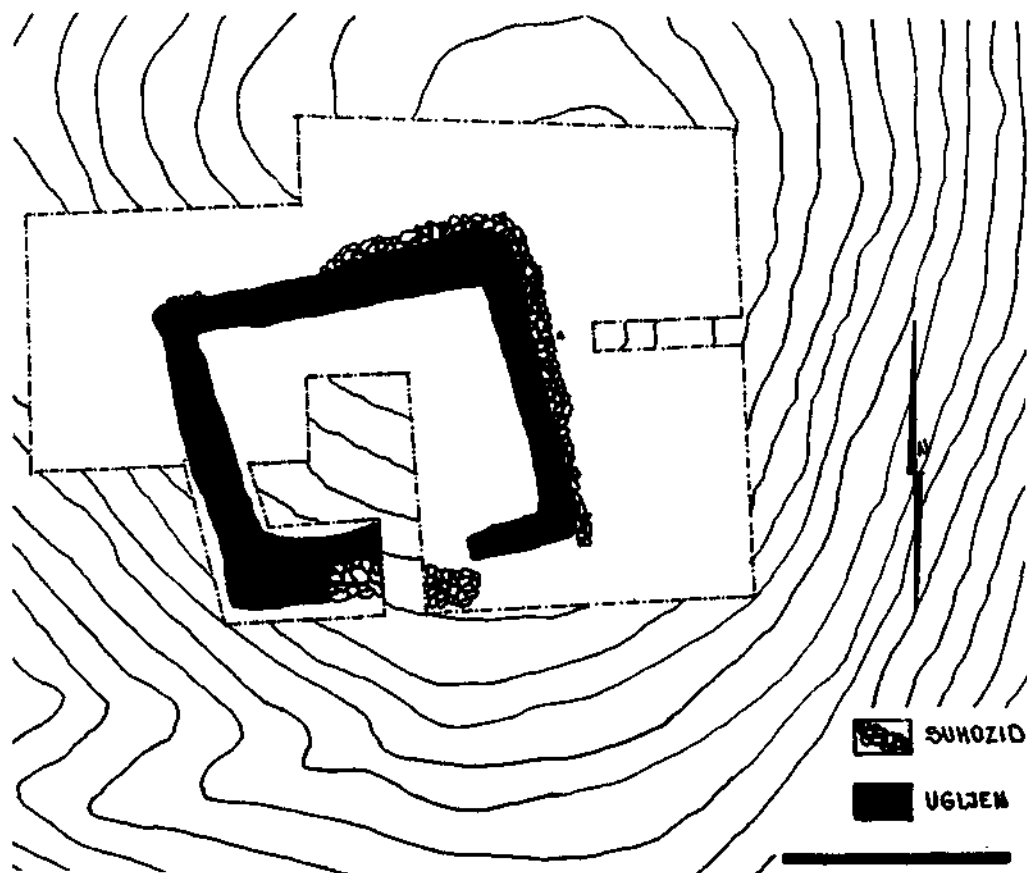
SI. 1. Situacioni plan tumula kod Kaptola

gradom (Tab. II, 1). Još sjevernije, na posljednjoj oranici s lijeve strane puta, leže jedan do drugoga dva humka, dok je najveći, tzv. »Volarska glavica« (si. 5), udaljen gotovo 2 km od sela na seoskom pašnjaku, već pod obroncima Papuka.

Redosljed istraživanja pojedinih tumula (si. 1) ovisio je o kulturama na oranicama — žito, raž, kukuruz, krumpir ili djetelina. Označavani su rimskim brojevima od I do XIV, koliko ih je bilo moguće ustanoviti i istražiti.

Tumul I

Istraživan je tokom kampanja godina 1965. i 1966. Vlasnici zemljišta su Ana i Eduard Blahut, k. č. 1039—1040. Nekad je bio pokriven vinogradom, koji je danas zapušten. Narod ga naziva »Glavica«. Prvotan promjer tumula bio je oko

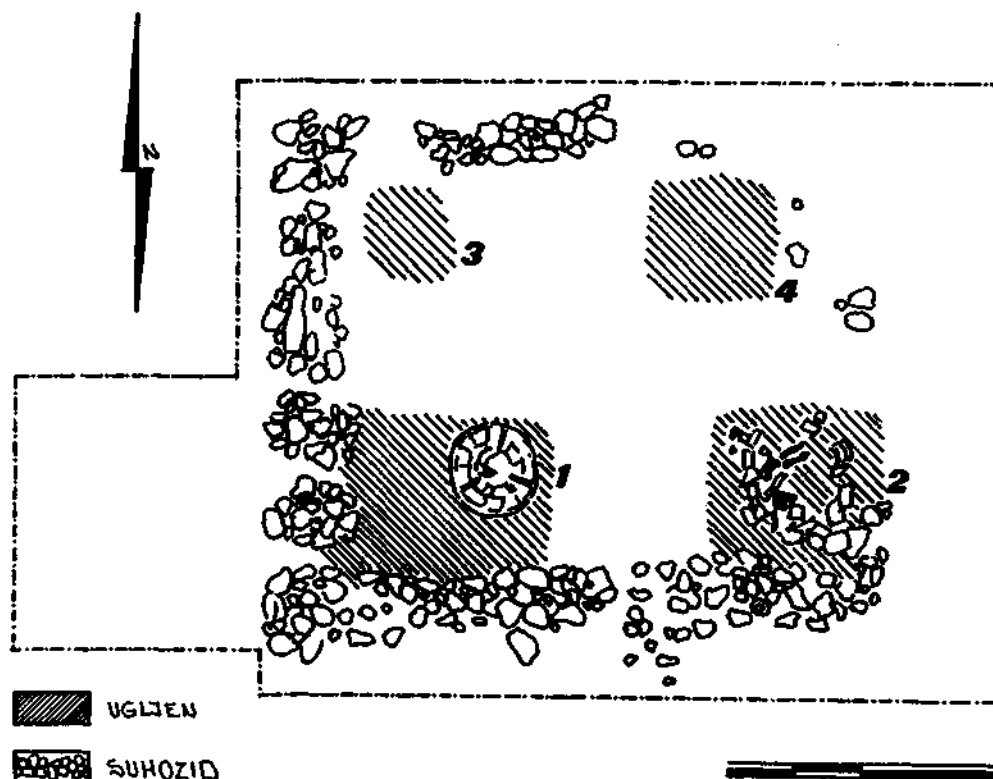

SI. 2. Tumul I

18—20 m, dok je erozijom i obrađivanjem raširen do promjera otprilike 30 m. Sadašnja visina mu je oko 2,5 m od baze s donje strane, koja je nešto niža od gornje, jer tumul leži na blagoj padini.

Ustanovljeno je da tumul sakriva rov dubine oko 0,9 m i širine 0,5 m, koji čini kvadrat otvoren s južne strane (si. 2). Stranice kvadrata iznose 5 do 6 m. Rov je

bio ispunjen rahlim ugljenom (Tab. II, 2). Analiza drvenog ugljena, koju su obavili stručnjaci Arheološkog instituta Československe akademie věd u Pragu, pokazala je da je ugljen od hrastova i bukova drva. Prostor unutar rova sačinjavala je zdrava intaktna zemlja u obliku pravokutnika. Na mjestu gdje je južna strana rova bila prekinuta s obje strane nalazila se omanja hrpa potočnog kamena. S vanjske strane, osobito istočne i sjeverne, rov je bio omeđen suhozidom od nabacana potočnog kamena. Orijentacija glavne osi bila je N 15° NW.

SI. 3. Tumul IX

Osim 106 komada vrlo atipične grube prethistorijske keramike i triju kremenih strugača malih dimenzija, nije bilo drugih nalaza, pogotovo ne onih koji bi pobliže pomogli datiranju nastanka tumula.

Popis nalaza

1. 106 komada ulomaka grube atipične keramike (prethistorijska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu, u daljnjem tekstu AMZ, Inv. br.: 11308—11315, 11317, 11319—11320, 11322—11325)
2. Tri sileksa (AMZ, inv. br. 11307, 11318, 11321)
3. Drveni ugljen (AMZ, inv. br. 11316)

Tumul II

Drugi istraženi grobni humak nalazi se na zemljištu Antuna Sazame, k. č. 1022/1-K koje leži s lijeve strane seoskog puta. Čitav položaj na kojem se nalazi tumul II, a i većina ostalih (III, IV, VII, VIII, IX, X, XII, XIII i XIV, vidi si. 1), narod zove »Čemernica«.

Tumul II istraživan je godine 1966. i 1967. Podaci dobiveni iskopavanjem dali su prvi put naslutiti što se krije pod ostalim humcima. Dobiveni su i podaci o vremenskim okvirima nekropole.

Promjer tumula danas je oko 15 m, a njegova visina iznosi oko 1,10 m. Na dubini od 1 m ispod vrha nalazila su se tri žarna groba (1—3), od kojih su prvi i treći pokazivali tragove devastacije još u staro vrijeme, o čemu govore i ulomci keramike u gornjim poremećenim slojevima. Grobovi su postavljeni tako da čine raznostraničan trokut. Južno od groba 2 nalazila se hrpa potočnog kamena promjera oko 1,5 m, a visine oko 0,9 m, tj. dubine 0,3 m do 1,20 m. Zdravica je bila na dubini od 1,30 m.

Grob 1 dao je tri žare (tab. III, A—6), ulomke jednog većeg poklopca, malu šalicu s uzdignutom ručkom (tab. III, 3), malu pliticu (tab. III, 2) te dva plosnata brončana koluta, od kojih je jedan deformiran u vatri (tab. III, 1). Keramika je bila dislocirana, a ostali metalni prilozi, ukoliko ih je bilo, opljačkani.

Za razliku od groba 1, grob 2 bio je intaktan i sadržavao je žaru s poklopcem (tab. III, 8), u njoj pepeo i sagorjele kosti pokojnika te izgorjeli brončani prilozi (ostaci više komada čunastih fibula — vidi tab. III, 7 — kao i vrlo sitni fragmenti posude od brončanog punktiranog lima s ručkom).

Grob 3 bio je sasvim devastiran, te se uz ulomke jedne bikonične zdjele, fragmentirane jednostavne brončane igle, pepela i sitnih nagorjelih ljudskih kostiju nije našlo ništa drugo.

Popis nalaza

Grob 1

1. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem (AMZ, inv. br. 11328, tab. III, 6)
2. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem (AMZ, inv. br. 11329, tab. III, 5)
3. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem (AMZ, inv. br. 11330, tab. III, 4)
4. Šalica s uzdignutom ručkom (AMZ, inv. br. 11326, tab. III, 3)
5. Mala plitica (AMZ, inv. br. 11327, tab. III, 2)
6. Komad većeg poklopca (AMZ, inv. br. 11331)
7. Dva plosnata brončana koluta (AMZ, inv. br. 11332, 11333, tab. III, 1)

Grob 2

1. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem (AMZ, inv. br. 11336, tab. III, 8)
2. Crna grafitirana plitica, poklopac žare (AMZ, inv. br. 11337, tab. III, 8)
3. Fragmenti vrlo oštećenih fibula, lima itd. (AMZ, inv. br. 11338, tab. III, 7)

Grob 3

1. Crvena bikonična zdjela (AMZ, inv. br. 11339)
2. Ulomci tanke brončane igle (AMZ, inv. br. 11340)

Tumul III

Tumul III nalazi se na zemljištu Svatoslava Vaslera, k. č. 1022/li. Još je vrlo visok, te je najuočljiviji uz tumule I, II, XI, kao i onaj pod župnim vinogradom (k. č. 1029). Leži sjeverno od tumula II. Visina mu je oko 3 m, a promjer oko tri-desetak metara.

Prema podacima koje je ekipa sakupila od starijih ljudi u selu, u početku XX stoljeća ili prema drugim podacima između 1924. i 1925. godine, tumul je po čitavoj širini dao prekopati vlastelin Milan Turković, koji se inače kao amater bavio arheologijom.¹³ Rov je bio širok oko 2 m. Tada se navodno naišlo samo na ugljen, pepeo i ulomke keramike. Za arheološku je znanost velika sreća što tumul III nije sadržavao grobove, jer bi se inače Turkovićevo istraživanje proširilo i na ostale humke. Na taj bismo način danas bili bez podataka i dokumentacije, a možda i bez materijala, jer se od tih prvih iskopavanja u Kaptolu nije sačuvalo ništa do usmene predaje.

Unatoč gore navedenim podacima, otvorena je sonda 6X7 m sjeveroistočno od prekopanog središta. Ustanovljeno je da je riječ o sjeveroistočnom uglu rova s ugljenom, koji skreće prema jugu i zapadu. S istočne strane rov je zaštićen suhozidom oblutaka razne veličine, na kojima se vidi djelovanje vatre. Osim nekoliko atipičnih ulomaka vrlo grube keramike i tri mala sileksa, nađenih na površini, drugih nalaza nije bilo. Prema svim indicijama situacija u tumulu III vrlo je slična onoj u tumulu I, s tim da su dimenzije veće. Zdravica se javila na oko 2 m, prema sredini tumula, dok se arhitektura javlja na 0,3 m na najvišem mjestu, dok je ostali dio niži za gotovo 0,60 m. Rov s ugljenom ležao je na dubini od otprilike 0,70 m. Dio arhitekture nalazio se i ispod rova s ugljenom. Na najširem mjestu debljina suhozida iznosila je 1,25 m.

Popis nalaza

1. Tri sileksa (AMZ, inv. br. 11350, 11351)
2. 7 ulomaka grube keramike (AMZ, inv. br. 11352)

Tumul IV

Tumul IV leži na zemljištu Svatoslava Vaslera iz Kaptola, k. č. 1022/1. U odnosu na ostale prethodno istražene tumule, on se nalazi zapadno od tumula III, a sjeverozapadno od tumula II. Relativno je nizak i razvučen oranjem. Iako su grobovi (osim groba 4 i 5) bili intaktni, arhitekturu je već u njezinu gornjem dijelu zahvatio plug. Danas je promjer humka oko 15 m, a razvučen je prema jugu (kao i većina ostalih, jer se ore u smjeru sjever—jug). Današnja visina iznosi oko 1 m. Istražen je tokom kampanje god. 1967.

Iskopavanja su pokazala slijedeće: suhozid od potočnog kamena i lomljenjaka, dimenzija 0,80x1,20x6,5 m pruža se u otklonu osi N15°NW. Lijevo od sjevernog kraja zida, na dubini od 0,70 m, naišlo se na grob 1 (tab. IV, 1—2). Radi se o gotovo kvadratnom prostoru veličine 1,6 X 1,7 m, koji je bio ispunjen drvenim ugljenom i pepelom debljine 0,1 m. Po svemu sudeći, riječ je o raki ili drvenom

¹³ Julije Kempf, o. c. pp. 65-66

sanduku, ukopanom u zemlju, u koji je nasut ugljen. Na tom sloju, na donjem desnom uglu (orijentacija je bila kardinalna) ležali su ostaci crne grafitirane žare, dosta jednostavne, s ukrasom visećih trokuta i bradavica (Tab. VI, 9). U žari su bile pougljenjele kosti i pepeo pokojnika. Prilikom zatrpavanja, žara je, kao i u svim ostalim slučajevima, razbijena. Poklopca nije imala. U grobu je bila jedna mala šalica s uzdignutom ručkom (tab. VI, 8), također crna i grafitirana, no oštećena od velike vrućine. Uz žaru, s njezine zapadne strane ležao je oštećen šljem grčko-ilirskog tipa (tab. V, 1; tab. IV, 2; tab. VII) s ostacima podstave (pletter i koža), u kojem su bili sitniji brončani prilozi (tab. V, 4,7,8; VI; VIII–7). Na šljemu ležala je položena ukrašena brončana ploča sa zakovicama (tab. IV, 2; tab. V, 3), možda umbo štita, a možda i dio oklopa. S lijeve i gornje strane šljema ležala je po jedna, pod pritiskom zemlje vrlo spljoštena i uslijed djelovanja vrućine deformirana, brončana knemida (tab. IV, 2; tab. V, 2) vrlo kvalitetne izradbe s naglašenim musculus gastroknemiusom i rupicama uz rub, koje su služile za prišivanje podstave. I šljem, koji pripada starijoj varijanti tipa (zakovice uz rub još su u funkciji, a paragnatide dosta široke i kratke), kao i nazuvci, svakako su import s juga.

Izvan kvadrata groba, s njegove istočne strane, na udaljenosti od 0,5 m, nalazila su se tri željezna koplja (tab. V, 5) u vrlo lošem stanju, i to jedno veće i dva manja. Neposredno uz grob bila je bojna sjekira (tab. V, 6) s brončanim tuljcem za nasad s ušicom i željeznim sječivom. Sigurno je da su ovi predmeti pripadali grobu 1, iako su bili izvan njega.

Od ostalih metalnih priloga iz groba 1 valja spomenuti dijelove konjske opreme (tab. V, 4), oštećene ukrašene brončane žvale i jedan fragment psalije.

Istočno od groba 1 otkriven je grob 2 na dubini od 0,75 m, inventar kojega je sačinjavala žara vrlo razvedenih oblika (tab. VI, 10–12), s naglašenim i istaknutim trbuhom sa spiralnim ukrasima, te sa tri plastične rogate protome. Nađena je zatim jedna vrlo fino izrađena mala šalica (tab. VI, 12) s drškom uzdignutom iznad ruba, te 12 komada brončanih privjesaka ili okova u obliku košarice.

Blizu groba 2, s njegove sjeverne strane, otkopan je grob 3, koji je sadržavao dvije raskošne žare istoga tipa i oblika kao što su i u prethodnom grobu.

Sjeverno od grobova 1–3 otkriveni su tragovi još dvaju grobova, koji su po svoj prilici opljačkani još u staro doba. Grob 4 s desne strane dao je sloj ugljena i pepela debljine oko 0,16 m izmiješan s ulomcima keramike, vrlo patinirane izgorjele bronce i korodirana željeza, te pougljenjelih ljudskih kostiju. Do njega su sa zapadne strane iskopani ostaci groba 5, i to ga je također sačinjavao sloj ugljena i pepela te pougljenjelih kostiju i fragmentirane grube keramike, željeznog oksida i sitnih ostataka bronce, sve u debljini od 0,03 do 0,1 m. Poremećenje slojeva na tom mjestu vidjelo se i iz profila sonde.

Popis nalaza

Grob 1

1. Velika crna grafitirana žara (AMZ, inv. br. 11377, tab. VI, 9)
2. Mala šalica s uzdignutom ručkom (AMZ, inv. br. 11376, tab. VI, 8)
3. Grčko-ilirski šljem (AMZ, inv. br. 11353, tab. V, 1; tab. VII)

4. Par nazuvaka (AMZ, inv. br. 11354, tab. V, 2)
5. Brončana ukrašena ploča sa 18 zakovica (AMZ, inv. br. 11355, tab. V, 3)
6. Brončani okov pojasa ukrašen iskucavanjem (AMZ, inv. br. 11356, tab. VI, 5)
7. Dva saltaleona (AMZ, inv. br. 11359, 11360, tab. VI, 6)
8. Spirala od tankog perforiranog brončanog lima (3 kom., AMZ, inv. br. 11361, tab. VI, 3)
9. Par brončane dugmadi-zakovica (AMZ, inv. br. 11364, tab. VI, 4)
10. 21 cijeli i 20 ulomaka brončanih košarastih privjesaka ili okova (AMZ, inv. br. 11365, tab. VI, 7)
11. Vrlo tanki brončani lim, iskucan, sa zakovicama (AMZ, inv. br. 11367a)
12. Iгла s više glavica, veća (AMZ, inv. br. 11370, tab. VI, 1)
13. Iгла s više glavica, manja (AMZ, inv. br. 11369, tab. VI, 2)
14. Ulomak tanke brončane igle (AMZ, inv. br. 11371)
15. Žvale i dio jedne psalije (AMZ, inv. br. 11357, tab. V, 4)
16. Tri brončana prstena (AMZ, inv. br. 11362, 11363, tab. V, 8)
17. Tri brončana razvodnika (AMZ, inv. br. 11366, tab. V, 7)
18. 10 ulomaka željeznih prstenova (AMZ, inv. br. 11358)
19. Bojna sjekira s brončanim tuljcem i željeznom sječivom (AMZ, inv. br. 11372, tab. V, 6)
20. Tri željezna vrška kopalja (AMZ, inv. br. 11373, 11374, 11375, tab. V, 5)
21. Izgorjela i rastopljena bronca (AMZ, inv. br. 11367)
22. Ostaci podstave šljema (AMZ, inv. br. 11368)

Grob 2

1. Žara sa spiralnim ukrasom i plastičnim protomama (AMZ, inv. br. 11379, tab. VI, 10)
2. Šalica s uzdignutom drškom (AMZ, inv. br. 11378, tab. VI, 12)
3. 12 komada košarastih privjesaka ili okova (AMZ, inv. br. 11380, tab. VI, 11)

Grob 3

1. Žara sa spiralnim ukrasom i plastičnim protomama (AMZ, inv. br. 11381)
2. Žara sa spiralnim ukrasom i plastičnim protomama (AMZ, inv. br. 11382)

Grob 5

1. 12 ulomaka keramike (AMZ, inv. br. 11386)

Izvan groba

1. Zdjela (AMZ, inv. br. 11383)
  2. Plitica (AMZ, inv. br. 11384)
  3. Gornji dio većeg lonca (AMZ, inv. br. 11385)
  4. 77 ulomaka keramike (AMZ, inv. br. 11387—11389, 11392)
  5. 5 ulomaka veće žare (AMZ, inv. br. 11391)
  6. Kameni brus (AMZ, inv. br. 11390)
  7. Komad izgorjene ilovače (AMZ, inv. br. 11393)
-

Tumuli V i VI

Tumuli V i VI, istraživani 1968. godine, nalaze se najsjevernije od svih tumula na Čemernici, i to na zemljištu Franje Musila iz Kaptola, k. č. 1022/1a. Leže neposredno uz šikaru, iza koje je seoski pašnjak. Sa zapadne strane protežu se voćnjaci i polja. Njive na kojima leže ova dva humka već se duže ne obrađuju. Južniji je označen brojem V, a sjeverniji, koji se nalazi tik do prvoga, brojem VI. Njihova međusobna udaljenost od vrha do vrha iznosi približno 18 m. Visina i jednog i drugog humka iznosi oko 1,20 m.

Situacija, koja je zatečena, jednaka je za oba tumula. Već pri prvim iskopima uočeno je da su slojevi poremećeni. U njima se nailazilo na dosta ulomaka fine crne grafitirane, a i grube keramike, te fragmenata izgorjele bronce, kao i ugljena, pepela i drugih nalaza. Na temelju toga može se smatrati da su grobovi u tumulima opljačkani još u staro vrijeme, što su daljnja istraživanja i dokazala.

Tumul V. — Sonda povrh tumula V dala je ovaj rezultat: grob 1 (tab. VIII, 1) nalazio se na dubini od 0,80 do 1,0 m. On je bio na sloju ugljena i pepela debljine 0,10 m kvadratnog tlocrta stranica 3 m, kardinalne orijentacije. Grob 1 sadržavao je dosta materijala, od kojeg je samo manja žara bez ukrasa (tab. VIII, 1), fibula s narebrenim lukom i dugom trokutastom nožicom, željezni prsten i 10 komada keramičkih pršljenova bilo in situ. Ostali materijal bio je ispreturan: veća žara s plastičnim protomama, crna grafitirana plitica s facetiranim rubom, ulomci manje plitice, dvije kuglaste posudice (jedna od njih bila je čitava), zatim sileksi, dva vrlo izgorena luka malih fibula à tre bottoni, sječivo savinutog željeznog nožića, dio oštrice nožića s brončanim ostatkom drške, dvije željezne falere, tri željezna prstena s lancetastim privjescima, te različiti ulomci bronce i željeza. Zanimljiva je činjenica da je među keramičkim fragmentima pronađeno takvih koji su pripadali grobu 1 iz tumula VI. To govori o istodobnom pljačkanju obaju humaka.

Popis nalaza

Grob 1

1. Manja žara bez ukrasa (AMZ, inv. br. 11402)
2. Veća crna grafitirana žara s plastičnim protomama (AMZ, inv. br. 11413)
3. Crna grafitirana plitica s facetiranim rubom i bradavicama, možda poklopac žare br. 2 (AMZ, inv. br. 11409)
4. Ulomci manje plitice s facetiranim rubom i 4 bradavice (AMZ, inv. br. 11416)
5. Kuglasta posudica s vertikalnim kanelurama (AMZ, inv. br. 11406)
6. Kuglasta posudica (AMZ, inv. br. 11407)
7. Ulomci crne grafitirane posude ukrašene izvana i iznutra, možda kupe na nozi (AMZ, inv. br. 11414)
8. Ulomci manje posude ili šalice s koso facetiranim trbuhom (AMZ, inv. br. 11415)
9. 10 komada keramičkih pršljenova, neki ukrašeni (AMZ, inv. br. 11399)
10. 14 ulomaka keramike (AMZ, inv. br. 11401, 11428)
11. 7 komada kremenih strugača (AMZ, inv. br. 11400)
12. Brončana jednopetljasta fibula s narebrenim lukom i dugom trokutastom nožicom (AMZ, inv. br. 11394)

13. Dva oštećena luka malih fibula à tre bottoni (AMZ, inv. br. 11397)
14. Tanka brončana igla (AMZ, inv. br. 11396)
15. Željezni prsten (AMZ, inv. br. 11395)
16. Savinuti željezni nožić (AMZ, inv. br. 11418)
17. Fragment savinutog željeznog nožića s ostacima brončane drške (AMZ, inv. br. 11420)
18. Dvije željezne falere s rupom po sredini (AMZ, inv. br. 11419)
19. Tri željezna prstena s lancetastim privjescima (AMZ, inv. br. 11421)
20. Različiti brončani i željezni ulomci (AMZ, inv. br. 11422)

Izvan groba

1. 9 ulomaka keramike (AMZ, inv. br. 11424, 11426)
2. Kameni brus (AMZ, inv. br. 11398)
3. Sileks (AMZ, inv. br. 11423)
4. Ulomak brončane šipke (AMZ, inv. br. 11425)
5. Ulomak željeza (AMZ, inv. br. 11427)

Tumul VI. — Za razliku od tumula V, tumul VI sadržavao je arhitekturu (tab. VIII, 2). Bio je to suhozid od nabacana potočna kamena gotovo kvadratična tlocrta sa zaobljenim uglovima, koji je zatvarao prostor veličine oko 2,60 X 3,0 m. Debljina suhozida iznosila je oko 1,0—1,5 m. Zid je mjestimično bio oštećen i prostor između kamenja bio je katkada ispunjen ugljenom i pougljenjelim ljudskim kostima. Glavna os ove arhitekture imala je orijentaciju N 25° NE. Središnji grob, na dubini od 1 m unutar arhitekture, prema svim indicijama temeljito je opljačkan, kako je već spomenuto (na dubini od 0,20 m iskopana je brončana rozeta na željeznoj podlozi), tako da su od grobnog inventara ostali samo malobrojni ulomci keramike te vrlo korodirani željezni fragmenti, a čitav taj međuprostor imao je crvenkastu boju od željeznog oksida.

Sa sjeverne strane suhozida otkriven je grob 1; njegova je keramika dislocirano ležala u promjeru od oko 1,0 m. Kako smo već naveli, dijelovi posuda iz ovoga groba iskopani su u tumulu V. Grob 1 nije imao metalnih priloga, nego vrlo bogat repertoar oblika i ukrasa posuda. Postoji mogućnost da se zapravo radi o keramici izbačenoj iz središnjeg groba prilikom pljačkanja.

Ostaci groba 2 otkriveni su unutar suhozida s južne strane u debelom sloju drvenog ugljena. Bili su to ulomci jedne plitice, uz ostale fragmente keramike, tri željezna dvostruka pločasta okova te nešto izgorjene bronce. S ovim se grobom po svoj prilici ponovio slučaj groba 1.

Popis nalaza

Grob 1

1. Zdjela s facetiranim rubom i bradavicama s donje strane trbuha (AMZ, inv. br. 11410)
2. Zdjela s facetiranim rubom i bradavicama s donje strane trbuha (AMZ, inv. br. 11411)
3. Poklopac zdjele ukrašen meandrom (AMZ, inv. br. 11429)

4. Dio manjeg poklopca ili zdjele (AMZ, inv. br. **11432**)
5. Gornji dio lončića (AMZ, inv. br. 11433)
6. Oveći lonac (AMZ, inv. br. 11430)
7. Donji dio ovećeg lonca (AMZ, inv. br. 11431)
8. Ulomci keramike (AMZ, inv. br. 11434)
9. Sileks (AMZ, inv. br. 11435)

Materijal zajednički tumulu V i VI (grob 1)

1. Poklopac zdjele ukrašen meandrom (AMZ, inv. br. 11412)
2. Horizontalno kaneliran lonac (AMZ, inv. br. 11403)
3. Mala plitica ukrašena točkanjem (AMZ, inv. br. 11408)
4. Zvezdolika posuda (AMZ, inv. br. 11404)
5. Lončić sa četiri drške na trbuhu (AMZ, inv. br. 11405)

Grob 2

1. Ulomci plitice (AMZ, inv. br. 11437)
2. Ulomci keramike (AMZ, inv. br. 11438)
3. Tri para dvostrukih pločastih okova sa zakovicama (AMZ, inv. br. 11439)
4. Rastopljena bronca (AMZ, inv. br. 11440)

Materijal iz gornjih slojeva

1. Dio kupe na nozi (AMZ, inv. br. 11445)
2. Ulomci plitice (AMZ, inv. br. 11417)
3. Ulomak crne grafitirane keramike (AMZ, inv. br. 11441)
4. 35 ulomaka keramike (AMZ, inv. br. 11442—11444, 11446—11449)
5. Brončana rozeta na željeznoj podlozi (AMZ, inv. br. 11436)
6. Rastopljena bronca i željezo, šipke, perle itd. (AMZ, inv. br. 11450)
7. Izgorjela bronca (AMZ, inv. br. 11453)
8. *Željezna* karika (AMZ, inv. br. 11453)
9. Grumen željeza (AMZ, inv. br. 11454)

Tumul VII

Tumul, sedmi po redu, nalazi se na položaju Čemernica, na zemljištu Antuna Sazame iz Kaptola, k. č. 1022/6. Leži zapadno od tumula II, a jugozapadno od tumula III. Vrlo je nizak (visok je oko 0,75 m) i razvučen. Kako su iskopavanja pokazala, grobovi su bili vrlo ugroženi.

Istražen je tokom kampanja godina 1968. i 1970., iako su se o njegovu iskopavanju s vlasnikom i prijašnjih godina, vodili pregovori, ali bezuspješno. God. 1968. otvoren je jugoistočni kvadrant A (tab. IX, 1) veličine 8x8 m, a 1970. samo segmenti ostalih triju kvadranta. Iako vrlo nizak, tumul VII je dao vrlo čistu stratigrafsku sliku.

Tumul VII sadržavao je dva groba bez arhitekture. Grob 1 imao je izrazito ratnički inventar (nekoliko vrsti željeznih sjekira, ulomci triju vršaka kopalja, tab. X, 1—4). Uz oružje, u velikoj crnoj masivnoj i jednostavnoj žari s masivnim po-

klopcem (tab. X, 7) nalazili su se brojni komadi izgorene i rastopljene željezne šljake s dobro sačuvanim tragovima tekstila, izgorena amorfn bronca, kameni brus (tab. X, 5) te dvije brončane glave igala (tab. X, 5) s više cilindričnih glavica. Tragovi željeznih igala vidljivi su s donje strane glava.

Grob 2 (tab. IX, 2) pronađen je 1970. godine, a nalazi se sjeverozapadno od groba 1 na udaljenosti od 2m. Za razliku od prvoga, grob 2 je imao sve karakteristike ženskoga groba. Sadržavao je šest atraktivnih i bogato ukrašenih posuda i jednu oštricu savinutog željeznog noža. Najveća žara iz ovoga groba vrlo je slična onima iz groba 1 i 2 iz tumula II oblikom i načinom ukrašavanja.

Oba groba ležala su na dubini od 0,30 m, te bi bila uništena za kratko vrijeme, da se nije pristupilo iskopavanju. Grob 1 čak je djelomično bio zahvaćen plugom, koji je savinuo jedno željezno koplje. Zdravica se pojavila na dubini od 0,75 do 0,80 m.

Popis nalaza

Grob 1

1. Velika crna grafitirana žara bez ukrasa (AMZ, inv. br. 11465, tab. X, 7)
2. Poklopac žare (AMZ, inv. br. 11464, tab. X,7)
3. Kameni brus (AMZ, inv. br. 11463, tab. X, 5)
4. Par brončanih glava igala s više cilindričnih glavica (AMZ, inv. br. 11456, tab. X, 6)
5. Dvije željezne sjekire s tuljcem za nasad (veća: AMZ, inv. br. 11458, tab. X, 3, manja: AMZ, inv. br. 11457, tab. X, 4)
6. Željezna plosnata sjekira s ručicama (AMZ, inv. br. 11459, tab. X, 2)
7. Ulomci triju željeznih vršaka kopalja (AMZ, inv. br. 11460, tab. X, 1)
8. Komadi šljake i rastaljena željeza s tragovima tkanine (AMZ, inv. br. 11461)
9. Komadi rastaljene bronce (AMZ, inv. br. 11462)

Grob 2

1. Žara crna, grafitirana, ukrašena žljebljenjem
2. Poklopac žare — plitica
3. Manja žara s vertikalno narebrenim trbuhom i tri šiljate bradavice
4. Poklopac manje žare — plitica
5. Par vrlo fino izrađenih šalica s uzdignutom ručkom i koso kaneliranim trbuhom, grafitirane
6. Oštrica savinutog željeznog nožića

Tumul VIII

Dok je arheološka ekipa radila na tumulu VII (1970), na okolnim njivama oralo se traktorom. Prilikom oranja plug je izbacio vrlo veliku količinu keramike, željeznih predmeta i brončanog lima ukrašenog iskucavanjem, i to na mjestu između tumula II i tumula VII. Tako je ustanovljen još jedan tumul, koji je bio posve razvučen i izravnat oranjem. I on se nalazi na zemljištu Antuna Sazame iz Kaptola, k. č. 1022/6.

Na mjestu gdje su se pojavili nalazi otvorena je sonda 4x4 m. Od groba 1, što ga je bio zahvatio plug, pronađeni su uz ulomke keramike i ulomci dvaju ili više kopalja, jedna sjekira s tuljcem za nasad te komadi kvalitetnog brončanog lima, ukrašenog iskucavanjem i zakovicama. Grob je bio položen na tanak sloj drvenog ugljena i pepela, koji je prije oštećivanja možda imao neki pravilni tlocrt. Na udaljenosti od 3,5 m zapadno od mjesta na kojem se pretpostavlja položaj groba 1, otkriven je grob 2, koji je pronađen intaktan, jer je ležao nekoliko centimetara niže od groba 1, pa ga plug još nije zahvatio. To bi sigurno i uslijedilo prilikom slijedećeg oranja, kao što se pokazalo i god. 1971., kad je bio zahvaćen sloj ispod paljevinskog. Inventar groba 2 sačinjavale su dvije žare izvedene u već uobičajenoj tehnici s premazom sjajnog crnog grafita, ukrašene vertikalnim plastičnim rebrima, no u vrlo lošem stanju. Svaka je žara imala po jedan poklopac-pliticu, od kojih je jedna imala facetirane strane. Poklopci su bili u nešto boljem stanju. Materijal se nalazi na rekonstrukciji u laboratoriju AMZ.

Popis nalaza

Grob 1

1. Fragmentirana keramika od nekoliko posuda
2. Dva fragmenta lijevanih brončanih rozeta na proboj (konjska oprema)
3. 12 komada brončanog iskucanog lima
4. Dvije brončane karičice
5. Dvije oštrice željeznih nožića
6. Željezne žvale (?), 5 fragmenata
7. Tri željezna koplja, 8 fragmenata
8. Dvije željezne sjekire s tuljcem za nasad
9. Dvije željezne pločice

Grob 2

1. Crna grafitirana žara u fragmentima
2. Poklopac žare — plitica, u fragmentima
3. Crna grafitirana žara u fragmentima
4. Poklopac s facetiranim rubom, u fragmentima

Tumul IX

Vrlo nizak, gotovo već posve izravnian i jedva primjetljiv, tumul IX istražen je god. 1970. Nalazi se djelomično na zemljištu Antuna Sazame iz Kaptola, k. č. 1022/5, a djelomično (njegova sjeverna strana) na zemljištu Svatoslava Vaslera iz Kaptola, k. č. 1022/1. Preko humka vodi poljski put na međi oranica dvojice vlasnika. Toj činjenici možemo zahvaliti da je južna polovica sačuvana, dok je sjeverna teško oštećena oranjem.

Tumul IX leži jugoistočno od tumula X, a sjeverno od tumula VII. Sonda veličine 5,5x4,5 m dala je arhitekturu (si. 3; tab. XI), i to kameni suhozid, koji je opisivao kvadrat svijetlih dimenzija 3,5 X 3,0 m. Suhozid je bio bolje sačuvan

u svojoj južnoj polovici, a bio je naslagan od oblutaka, kao što je to bio slučaj u većini humaka. Širina mu je iznosila od 0,50 do 1,0 m, a visina do 0,2 m. Orientacija je bila približno kardinalna.

Površina unutar arhitekture bila je pokrivena drvenim ugljenom i pepelom i bila je mjestimično oštećena. Kamen, koji je plug izbacivao prethodnih godina, nalazio se nabacan na hrpu uz poljski put zapadno od humka.

U svakom od kutova suhozida nalazio se po jedan žarni grob. Grob 1 (donji lijevi ugao, si. 3) bio je intaktan, grob 2 (donji desni ugao, si. 3) bio je već djelomično rasturen, dok su se od grobova 3 i 4 sačuvali samo tragovi. Grobovi su se pojavili na dubini od 0,10 m, a zdravica na oko 0,40 m. Činjenicu da su grobovi sačuvani na tako maloj dubini možemo zahvaliti i kamenoj arhitekturi, o koju je plug zapinjao i koja ga je izbacivala.

Grob 1 sačinjavao je slijedeći materijal: velika crna grafitirana žara, ukrašena vertikalnim plastičnim rebrima, točkanjem i žljebljenim spiralama, a poklopac žare sačuvan je tek u nekoliko sitnih ulomaka. Žara se razlikuje od ostalih po tomu što ima vodoravni vrat. U njoj se nalazio pepeo i ostaci kostiju pokojnika, kao i amorfnj fragmenti izgorjele bronce. Ispod žare bila su položena dva željezna vrška kopalja.

Grob 2 sadržavao je istovjetnu žaru kao i prethodni grob, te poklopac — sve je bilo zahvaćeno plugom vjerojatno prije više godina. U žari je uz pepeo i kosti pokojnika bilo i metalnih priloga: kameni brus s brončanom drškom i koricama izrađenim na proboj, dva križna razvodnika od konjske opreme, brončani ukrašeni okov pojasa, brončane perle i tanki lim. Ispod žare otkrivena su tri ulomka vrlo loše sačuvanog željeznog koplja.

Od groba 3 (gornji lijevi ugao) pronađeno je nešto keramike i izgorjelih kostiju pokojnika, a od groba 4 (gornji desni ugao), uz ostatke pokojnika i ulomke keramike i jedan brončani razvodnik te nekoliko privjesaka i perli.

Popis nalaza

Grob 1

1. Crna grafitirana žara ukrašena sa tri okomita plastična rebra, točkanjem i žljebljenim spiralama
2. Plitica — poklopac žare
3. Ulomci dvaju željeznih vršaka kopalja
4. Razni željezni fragmenti
5. Brončani fragmenti

Grob 2

1. Crna grafitirana žara ukrašena sa tri okomita plastična rebra, točkanjem i žljebljenim
2. Plitica — poklopac žare
3. Nožić s ostacima koštane drške
4. Brus u koricama s drškom
5. Dva komada brončanih križnih razvodnika
6. Brončani ukrašeni okov pojasa
1. Ulomci koplja

Grob 3

1. Keramički ulomci

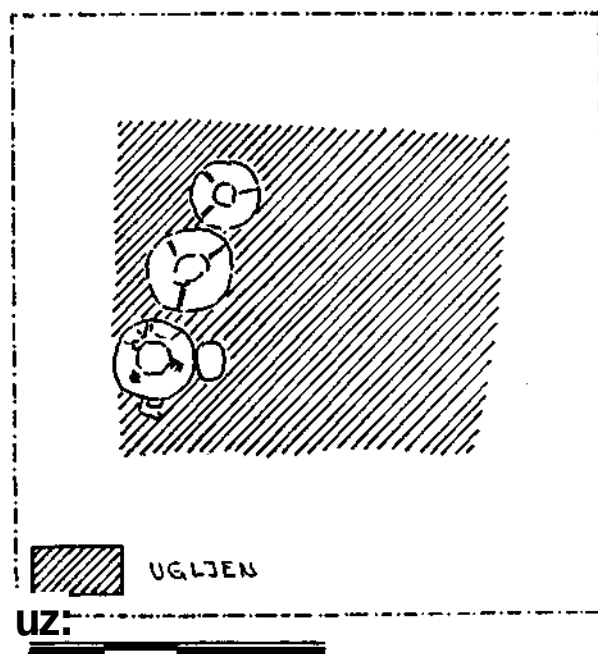
Grob 4

1. Keramički ulomci
2. Jedan brončani razvodnik
3. Brončane perle i privjesci

Tumul X

Vrlo snižen i razvučen, tumul X nalazi se, kao i tumul III, IV, a djelomično i IX, na zemljištu Svatoslava Vaslera iz Kaptola, k. č. 1022/1. On se nalazi na istoj visini kao i tumul III, no s njegove zapadne strane. Tumul IV leži jugoistočno od tumula X. Istražen je tijekom kampanje god. 1970. Današnja visina iznosi 0,50 m, dok mu je promjer vrlo teško utvrditi.

Sonda 4X4m povrh tumula dala je jedan žarni grob (si. 4; tab. XII, 1–2) na dubini od 0,3 m. Grob je bio položen na četverouglasti prostor ispunjen drvenim

SI. 4. Tumul X

ugljenom veličine 2,30 X 2,50 m, koji je imao približnu kardinalnu orijentaciju. Sa zapadne strane ovoga prostora naišlo se na tri žare, koje su ležale jedna do druge u smjeru sjeveroistok—jugozapad. Najdonja je imala poklopac. S njezine istočne strane otkriveni su ostaci šljema položenog na tjeme, što ga je već djelomično bio zahvatio plug. Kasnije, u laboratoriju, ustanovljeno je da se radi o šljemu korintskog tipa (tab. XIII, 1) vrlo fine izradbe, rad grčkih toreutskih radionica. U

prvoj žari, uz pepeo i ostatke kostiju ratnika, bilo je pet lijevanih pločastih brončanih ukrasa konjske opreme (tab. XIII, 3—4), jedan kameni oštećeni brus s brončanom drškom koja završava dvjema nasuprot okrenutim rogatim životinjskim glavama (tab. XIII, 2) te brončana glavica igle (tab. XIII, 5), koja je bila željezna i kvadratnog presjeka, kao i više komada sasvim korodiranog željeza. Ispod prve žare tlo je bilo popločeno ulomcima crvene grube keramike. Druge dvije žare sadržavale su samo kosti i pepeo pokojnika.

Popis nalaza

Grob 1

1. Mala crna grafitirana žara ukrašena bradavicama i žljebljenjem (skica tab. XIII, 7)
2. Plitica — poklopac žare
3. Dvije male žare ukrašene vertikalnim rebrima i žljebljenjem (skica tab. XIII, 6)
4. Brončani korintski šljem (tab. XIII, 1)
5. 4 lijevane brončane rozete-razvodnici, dijelovi konjske opreme (tab. XIII, 3)
6. Lijevani brončani privjesak (tab. XIII, 4)
7. Kameni brus s brončanom drškom u obliku dvostruke životinjske rogate glave (tab. XIII, 2)
8. Brončana glava igle (tab. XIII, 5)

Tumul XI

Tumul XI (si. 5), što ga narod naziva »Volarska glavica«, nalazi se 2 do 2,5 km od samoga sela na seoskom pašnjaku, k. č. 1015, s lijeve strane seoskog puta koji vodi prema obližnjoj šumi. Sam teren predstavljaju već obronci Papuka, predjel sav izbrazdan bujicama koje se lako probijaju kroz pjeskovito zemljište s mnogo škrljca. Prethodnih godina tumul XI prekrivala je mlada brezova šuma, koja je posječena 1968. godine. Ostalo je samo žbunje. Od svih postojećih tumula, »Volarska glavica« je najveći, i to stoga što se ne nalazi na obradivom zemljištu te nikada nije bio uzoran. Visina mu je oko 3 m, a promjer oko 20 m. Istraživan je god. 1971.

Otvorena su dva kvadranta, A i B. Rad je otežavala vrlo tvrda, suha i nabijena zemlja, koja se po svojem sastavu razlikovala od okolnog tla. U kvadrantu A (jugostočni), na dubini od 1 m, iskopana su dva ulomka slavenske keramike crvene boje — fragment oboda i trbuha te dna manjeg lončića. Sve je ležalo u sloju paljevine. Oba kvadranta, nakon što su istražena do dubine od 1,80 m, dala su vrlo nepravilnu arhitekturu od nabacanog kamena lomljenjaka (tab. XIV), za razliku od ostalih humaka, gdje je bio uobičajen oblatak. Kamen je bio sav raspucan, jer je nabacan na vatru, a ispod suhozida nađen je sloj drvenog ugljena i pepela. Prostor između kamena bio je uglavnom šupalj.

Kako pod arhitekturom i unutar nje nije nađeno ništa osim ulomaka atipične grube keramike, smatra se da je tumul XI imao kultno značenje, te se nije pristupilo istraživanju sjevernih kvadranta poradi visokih troškova iskopavanja. Zdravica je bila na dubini od 3,20 m kod vrha humka.

Popis nalaza

1. Dva komada crvenog slavenskog lončića
2. Ulomci grube atipične keramike

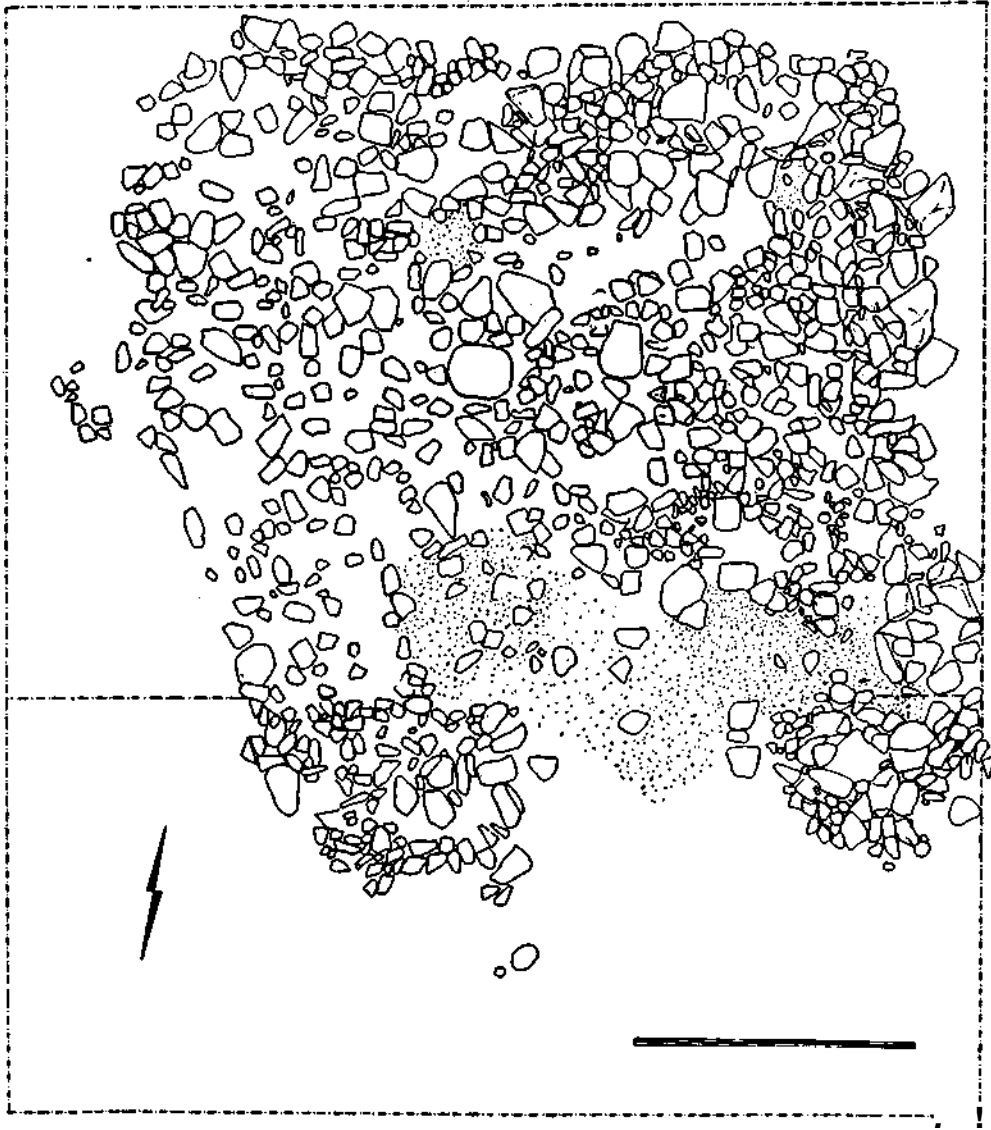
SI. 5, Tumul XI

Tumu I XII

Smješten je na položaju Čemernica, na oranici Vinka Svobode iz Kaptola, k. č. 1022/17, 18 sjeverno od tumula III. Sasvim je razvučen i jedva uočljiv. Manji dio tumula nalazi se pod njivom Drage Novaka, također iz Kaptola, k. č. 1022/1k, s južne strane. Istražen je god. 1971.

Sonda veličine 7x8 m otkrila je površinu 6x6 m, svu popločenu potočnim kamenom (si. 6). Ova arhitektura bila je mjestimično oštećena plugom, pogotovo njezin južni dio pod oranicom Drage Novaka. Arhitektura je ležala vrlo plitko, na 0,10 m, i prema pričanju vlasnika uvijek je izbacivala plug na tomu mjestu. Nakon što je ucrtan i fotografiran, kamen je dignut i pod njim su nađena dva žarna groba. Grob 1 nalazio se na sredini, a grob 2 nešto južnije. O inventaru grobova zasad se ne može reći mnogo, jer se nalazi u laboratoriju AMZ na čišćenju.

Grob 1 dao je vrlo bogatu finu crnu grafitiranu keramiku razvedenih oblika, koja se razlikuje od keramike iz ostalih tumula, te ulomke dvaju željeznih kopalja. Grob 2 je uz jedno dobro sačuvano željezno koplje sadržavao također keramiku. Sitnijih fragmenata keramike i amorfne bronce nađeno je na više mjesta u sloju drvenog ugljena.

Sl. 6. Tumul XII

Popis nalaza

Grob 1

1. Ulomci više posuda
2. Dva fragmentirana željezna koplja

Grob 2

1. Ulomci više posuda
2. Jedno željezno koplje

Tumul I XIII

Tumul XIII, također vrlo nizak i jedva zamjetljiv, leži nešto jugozapadnije od prethodnog, na zemljištu Drage Novaka iz Kaptola, k. č. 1022/lh. Iako su po njegovoj površini još prethodnih godina nađeni brojni ulomci crne grafitirane keramike, istraživanja god. 1971. nisu dala pozitivnih rezultata. Otvorena su dva kvadranta veličine 5 X 5 m i istražena do zdravice. U kulturnom sloju nailazilo se na čestice drvenog uglja i sitne fragmente keramike. Grobovi, koje je nekada pokrivao tumul, uništeni su intenzivnom obradbom zemlje, vjerojatno prije više godina.

Popis nalaza

1. Ulomci keramike

Tumul XIV

Najjužnji od sviju tumula na položaju Čemernica nalazi se između tumula VII i VIII na njivi Antuna Sazame iz Kaptola, k. č. 1022/6. Otvorena je sonda 5x5 m, koja je istražena do zdravice. Osim nekoliko ulomaka grube crvene keramike, vjerojatno starijeg datuma od ostalog materijala iz nekropole, drugih nalaza nije bilo. Čini se da su grobovi ovog tumula doživjeli istu sudbinu kao i oni u tumulu XIII, jer je i tumul XIII nizak i potpuno razvučen.

Popis nalaza

1. Ulomci crvene grube keramike

GRADINSKO NASELJE

Tijekom godina istraživanja ekipa je od stanovnika sela Kaptola saznala da se na obroncima Papuka nalazi položaj zvan Gradca, na kojem se nekada nailazilo na keramiku. Nakon pomnog obilaska tog položaja, koji se nalazi sjeveroistočno od seoskog mlina, ubicirano je prethistorijsko naselje gradinskog tipa, kojem je svakako pripadala nekropola grobnih humaka na Čemernici.

Gradca leži već u samoj gori Papuk (tab. I, 2) i vrlo je pogodna za naselje prethistorijskog doba. Osigurana je padinama sa tri strane — sjeverne, zapadne i južne — dok je istočna strana utvrđena nasipom i jarkom, za koje se za sada još ne može ustvrditi jesu li prirodni ili djelo ljudskih ruku, jer je čitav istočni dio Gradce zarastao u gusto bodljikavo grmlje. Zapadna padina strmo se spušta prema potoku. Prethistorijske nastambe nalazile su se po svoj prilici na zapadnom terasastom dijelu, koji je danas pod bukovom i grabovom šumom, a na nekoliko mjesta ga presijecaju šumski putovi. Na tim terasama nađeni su brojni keramički ulomci, neki od njih vrlo fine fature.

Uvjeti za život na Gradci bili su pogodni, jer je opskrba vodom i danas dobra. Uz potok sa zapadne strane postoje još dva vrela, jedno sa sjeverne, a drugo s južne strane.

Južno od Gradca, na drugom obronku Papuka koji je nedavno pošumljen, nalazi se nekoliko humaka, manji na nižem položaju, a veći nešto više. O ovim se humcima za sada ne može ništa pobliže reći.

ZAKLJUČAK

U starije željezno doba nastanjuju obronke Papuka i ravnice u okolici sela Kaptola plemena koja podižu naselja na prirodnim uzvišenjima, a svoje mrtve sahranjuju nedaleko od mjesta stanovanja. Pogrebni kult vezan im je za spaljivanje pokojnika, čiji se pepeo stavlja u velike keramičke posude. One su izrađene specijalno za tu svrhu, ukrašene meandrom i motivom spirale i plastično izrađenim rebrima i protomama životinja, koje su vjerojatno imale neko simbolično značenje. Njihov se smisao gubi u dalekim vjekovima. Žare imaju sjajan metalni izgled, postignut premazom crnoga grafita, koji se još i danas nalazi u tim dijelovima Papuka. Žare se polažu s ostalim grobnim prilozima umrlih na zemlju. Iznad grobova nasipaju se humci od zemlje, pravilna kružnog tlocrta, a različitih veličina. Ovi su humci danas vrlo sniženi, iako neki od njih još uvijek dobro vidljivi.

Sustavna iskopavanja započela su god. 1965. U šest kampanja istraženo je 14 tumula,¹⁴ koji su iznenadili stručnjake bogatstvom keramičkih i brončanih priloga. To su do sada najbogatiji tumuli ne samo u ovoj kotlini, nego na slavonskom području uopće. Građa ukazuje na dosta dug raspon naseljavanja ovog područja (Ha C — Ha D) i na visoku kulturnu i ekonomsku razinu nekadašnjih stanovnika. Nalazi, kao npr. šljemovi i nazuvci, dokazuju veze s Ilirima, a preko njih s Grčkom. Prirodne uvjete za to pružala je Požeška kotlina svojim prirodnim bogatstvom i geografskim položajem. Brojno oružje i dijelovi konjske opreme ukazuju na vrlo naglašenu ratničku crtu u stanovništvu. Osjetni su i dosta jaki utjecaji srednjoevropskih kultura starijeg željeznog doba, osobito u keramici, i istočnoevropskog kulturnog kruga, u konjskoj opremi.

Uz žarne grobove mnogi humci sadržavali su i arhitekturu — suhozid od potočnog kamena ili lomijenjaka, tlocrt kojega je u svakom pojedinom slučaju bio drukčiji. Nekoliko tumula nije sadržavalo grobove, nego kameni suhozid i drveni ugaj, pa se može pretpostaviti da su imali kultno značenje. U većini grobnih humaka nalazio se jedan do pet žarnih grobova. Po svim indicijama sahrana je bila istodobna.

*

Za vrijeme istraživanja prehistorijskih tumula u Kaptolu, arheološka ekipa vršila je rekognosciranje manjeg opsega na području Požeške kotline, pri čemu joj je u velikoj mjeri pomagao kolektiv Odjela za katastar S. O. SI. Požega. Osim gore spomenutog gradinskog naselja na položaju Gradca kod Kaptola, ustanovljena su još četiri lokaliteta, a sakupljeni podaci o još nekoliko nalazišta.

¹⁴ V. Vejvoda. Arheološki pregled 10/1968., pp. 34-36; V. Vejvoda. Istraživanje brončanog i željeznog doba Požeške kotline. Pregled naučnih radova II, Zagreb 1970., p. 143; I. Mirnik. Arheološka iskopavanja u selu Kap-

tol kod SI. Požege i izložba »Prehistorijski ratnički grobovi iz Kaptola« u Muzeju Požeške kotline. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske XX/1971, 6, pp. 14-17.

Striježevica

Na temelju primljenih podataka o postojanju humaka u blizini sela Striježevice, ekipa je obišla teren i ustanovila da se radi o arheološkom lokalitetu iz rimskog doba, koji leži na položaju zvanom Striježevičke njive, s desne strane ceste Kamensko—Striježevica, neposredno pred ulaskom u selo. Ostaci villae rusticae pružaju se paralelno s cestom u dužini od oko 50 m. Širina lokaliteta iznosi oko 20 m. S južne strane teče potok. Uz rub ceste, na zapadnom kraju nalazišta, stoji humak od nabacanog materijala, zarastao u žbunje. Na njemu je nađena jedna kamena monolitna suspensura. Čitav je lokalitet vrlo ugrožen intenzivnom obradom zemlje, jer plug zahvaća gornje dijelove ostataka arhitekture i izbacuje veće količine kamena, opeke, tegula, žbuke i ulomaka keramike.

Blacko

U blizini sela Blacko, na rudini »Za gradom«, ubicirano je srednjovjekovno gradište uz Orjavu, južno od željezničke pruge Si. Požega—Pleternica (K. o. Blacko, k. č. 241/1—3 i 240/4, privatno vlasništvo). Radi se o dvjema uzvisinama, jednoj manjoj i izduženoj, veličine oko 6x10 m, sa sjeverne strane. Druga, nešto veća, približno kružnog tlocrta promjera oko 30 m, nalazi se južno od prve, većim dijelom zarasla u šikaru. Po čitavoj površini leže ulomci kasnosrednjovjekovne keramike, opeka, žbuke, kamena, te životinjske kosti. Ljudske kosti opažene su samo na manjem humku. Pod većim se nalazi arhitektura od kamena u žbuki, o čemu svjedoče brojni tragovi vađenja materijala iz zidova.

Doljanovac-Pogana gradina

Tražeci kod sela Doljanovca blizu Kaptola, prema dobivenim podacima, prethistorijski lokalitet na tzv. Poganoj gradini, ekipa je na obroncima Papuka naišla na jedan kasnosrednjovjekovni lokalitet. Na kraju gorske kose presječene jarkom, u kojem je ostavljen prijelaz u obliku nasipa, otkrivena je arhitektura četverouglastog tlocrta dimenzija 12x9,8 m (svjetle dimenzije su 5,5x6,5 m). Pomnijim proučavanjem vidjelo se da je arhitektura od grubo klesanog kamena u žbuki. Debljina zida je na tri strane oko 2,7 m, dok je zid prema jarku debeo oko 3,6 m. Površinskih nalaza, koji bi pobliže mogli datirati ovo utvrđenje, osim komada žbuke po čitavoj površini, nije bilo. Ostaci utvrđenja nalaze se u bukovoju šumi. Na gorskoj kosi, s druge strane jarka, uočena su tri udubljenja, dva sa sjeverne i jedno s južne strane, koja možda potječu od urušenih zemunica.

Doljanovac

U samom selu Doljanovcu obišli smo položaj nekadašnjeg tzv. »Doljanovačkoga grada«, ostaci kojega su se, prema pričanju seljaka, prije više desetljeća mogli vidjeti. Na njima je podignuta kuća (k. br. 1), sjeverni zid koje je sagrađen na srednjovjekovnim temeljima koji su se slegli te je zid popucao. Pri gradnji spomenute kuće pronađen je zaključni kamen gotičkog rebrastog svoda veličine 0,44x0,26x0,24 m. Ukoliko ovaj fragment nije donesen iz prvotne kaptolske crkve, mogao bi pripadati sakralnom objektu većih dimenzija.

OPIS I SADRŽAJ TABLI

Tabla I

1. Pogled na humke na Čemernici s jugoistoka
2. Gradca, prehistorijsko naselje, pogled s juga

Tabla II

1. Pogled na tumul pod župnim vinogradom s istoka
2. Tumul I — pogled na dio rova s ugljenom s juga

Tabla III

Tumul II, grob 1

1. Dva plosnata brončana koluta
2. Mala plitica, promjer 13,5 cm
3. Lončić s uzdignutom drškom, visina 6,5 cm
4. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem, visina 26 cm
5. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem, visina 32 cm
6. Crna grafitirana žara ukrašena žljebljenjem, visina 33 cm

Tumul II, grob 2

7. Oštećena čunasta fibula s pticom na luku, rekonstrukcija
8. Crna grafitirana žara s poklopcem. Visina žare 34 cm, visina plitice 4,5 cm

Tabla IV

1. Tumul IV, grob 1, pogled s istoka
2. Tumul IV, grob 1, detalj šljema i knemida in situ

Tabla V

Tumul IV, grob 1

1. Grčko-ilirski šljem, bronca, visina 25 cm
2. Par brončanih knemida, visina 45 cm
3. Brončana ukrašena ploča sa zakovicama, veličina 39x18,5 cm
4. Žvale i dio psalijske, bronca
5. Dva željezna vrška kopalja, dužine 42 i 33 cm
6. Bojna sjekira s brončanim tuljcem i željeznim sječivom, dužina 19 cm
7. Brončani razvodnici
8. Tri brončana prstena, promjeri 3,1 i 4,3 cm

Tabla VI

Tumul IV, grob 1

1. Brončana igla s više glavica, dužina 19,5 cm
2. Brončana igla s više glavica, dužina 10,5 cm
3. Spirala od tankog perforiranog brončanog lima (3 kom)
4. Par brončane dugmadi — zakovica
5. Brončani okov pojasa ukrašen iskucavanjem, veličina 5,5x4,3 cm
6. Dva saltaleona
7. Brončani košarasti privjesci ili okovi
8. Mala šalica s uzdignutom ručkom, visina 6,5 cm
9. Velika crna grafitirana žara, visina 36,5 cm

Tumul IV, grob 2

10. Žara sa spiralnim ukrasom i plastičnim protomama, visina 47 cm
11. Brončani košarasti privjesci ili okovi
12. Šalica s uzdignutom drškom, visina 8 cm

Tabla VII

Tumul IV, grob 1, grčko-ilirski šljem, visina 25 cm

Tabla VIII

1. Tumul V, grob 1, detalj žare i priloga
2. Tumul VI, pogled na arhitekturu i položaj groba 1 s istoka

Tabla IX

1. Tumul VII, kvadrant A, pogled s jugoistoka, položaj groba 1
2. Tumul VII, grob 2 nakon čišćenja

Tabla X

Tumul VII, grob 1

1. Ulomci triju željeznih vršaka kopalja
2. Željezna plosnata sjekira s ručicama, dužina 21 cm

3. Željezna sjekira s tuljcem za nasad, -dužina 27 cm
4. Željezna sjekira s tuljcem za nasad, dužina 18,5 cm
5. Kameni brus, dužina 7,5 cm
6. Par brončanih glava igala s više cilindričnih glavica, dužina 8,2 cm
7. Velika crna grafitirana žara bez ukrasa s poklopcem. Visina žare 31 cm, visina poklopca 10,5 cm.

Tabla XI

Tumul IX, pogled na južni dio arhitekture s grobovima 1 i 2 s istoka

Tabla XII

1. Tumul X, grob 1, pogled s jugoistoka
2. Tumul X, grob 1, pogled sa sjevera

Tabla XIII

Tumul X, grob 1

1. Brončani korintski šljem, visina 25 cm
2. Kameni brus s brončanom drškom u obliku dvostruke životinjske rogate glave, dužina 8,5 cm
3. 4 lijevane brončane rozete-razvodnika, promjer 5–7 cm
4. Lijevani brončani privjesak, visina 6 cm
5. Brončana glava igle, visina 6 cm
6. Dvije male žare ukrašene vertikalnim rebrima i žljebljenjem (skica)
7. Mala crna grafitirana žara ukrašena bradavicama i žljebljenjem (skica)

Tabla XIV

Tumul XI, »Volarska glavica«, kvadrant B, arhitektura, pogled s juga

SUMMARY

EXCAVATIONS OF PREHISTORIC BARROWS AT KAPTOL
(Preliminary report)

Systematic excavations at the village of Kaptol, the seat of the mediaeval Chapter of St. Peter, near Slavonska Požega were begun in 1965. Their character was protective. The mounds are situated to the north of the village itself, forming a group. They were first mentioned in *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* HI/1881., p. 122; the first person to explore them was the land-owner Milan Turković at the beginning of the twentieth century. Unfortunately we have no data about these excavations. Intensive agriculture and natural erosion have subsequently changed the original height of the tumuli by levelling the earth to such an extent that in our day many incinerary graves lying higher have gradually been destroyed by ploughs. The use of tractors has proved to be even more fatal.

At the beginning of 1965, Anđela Horvat, a well-known Croatian conservator and historian of art, informed experts from the Archaeological Museum in Zagreb of the existence of grave mounds at Kaptol. The result of this was a revival of scientific interest in these mounds and later in the year a team arrived at Kaptol and started to excavate the most endangered tumuli. In fact, these excavations were the first systematic ones within the Požega Valley. They were continued up to 1971 with an interruption in 1969. Fourteen barrows were excavated in this period. They were given numbers from I to XIV, their sequence depending very much upon crops that were on the fields at the time.

The results of the excavations will be of great importance for the chronology of the Early Iron (the finds range from Ha D₁ and Ha D₂) of the Požega Valley and the whole region of Slavonia in general. Rich and manifold objects from the incinerary graves indicate a relatively long span of life on the slopes of the Papuk mountain. People who lived in those parts must have been in close contact with the Illyrians on the south and through them even with Greece as some imported thoreutic finds (helmets, knemides) show. A particularly strong influence of the Iron Age cultures of Central Europe can be observed aswell.

Most of the excavated mounds were grave-mounds covering from one to five graves, with goods. The burial rite involved incineration of the dead, whose ashes were put into very rich and elaborately formed urns. The latter had a highly polished metal-like surface which was achieved by using a thin layer of black graphite. Graphite is still being exploited in the nearby mountain. The variety of pottery shapes and decorations is amazing. Except in five cases, pebblestone architecture was found beneath the barrows, the ground-plans differing very much from each other. Some of the graves were found to have been plundered in remote times, others damaged or destroyed not so long ago by ploughs.

Among the most important finds from the Kaptol barrows are the ones coming from rich warrior graves. Thus grave Nr. 1 in Tumulus IV contained the following grave-goods: one big simply decorated urn, a small cup with one handle

---

protruding above the rim, a helmet of the so-called Graeco-Illyrian type, a pair of knemides (greaves), a rectangular decorated bronze breast-plate (?) with rivets along the rim, a bronze battle-axe with an iron blade, two iron spear-heads and the remains of a third one, parts of horse-bits and, finally, ornaments of bronze. The helmet itself belongs to the earlier variant of the type, the paragnatides being still very broad and awkward and the rivets along the rim still functioning.

The second important warrior-grave was saved just in time, because its upper part had already been caught by the plough. It is the single grave in Tumulus X. The grave inventory consists of three black urns of minor dimensions, one Corinthian helmet, five cast bronze ornaments from horse harness, a whetstone with a bronze handle ending in a double animal head with horns, and one bronze needle-head.

The excavations were financed by the Republican Fund for Scientific Work for Croatia and the Archaeological Museum in Zagreb with the theme "Bronze and Iron Ages of Continental Croatia". The excavations were undertaken by permission of the Republican Institute for the Preservation of Monuments in Zagreb.

LIST OF PLATES

Plate I

1. Grave-mounds near Kaptol, seen from SE
2. Prehistoric settlement on Gradca, seen from S

Plate II

1. Unexcavated barrow under the Parish vineyard, from E
2. Tumulus Nr. I, part of the charcoal-filled trench, from S

Plate III

Tumulus II, grave I

1. Two flat bronze rings
2. Small bowl, diameter 13,5 cm
3. Small cup with uplifted handle, height 6,5 cm
4. Black urn, height 26 cm
5. Black urn, height 32 cm
6. Black urn, height, 33 cm

Tumulus II, grave 2

7. Damaged fibula à navicella with a bird on the bow, reconstruction
8. Black cinerary urn with lid. Height of urn 34 cm, height of lid 4,5 cm

Plate IV

1. Tumulus IV, grave 1 seen from E
2. Tumulus IV, grave 1, detail of helmet and greaves in situ

Plate V

Tumulus IV, grave 1

1. Graeco-Illyrian helmet, bronze, height 25 cm
2. Pair of knemides (greaves), bronze, height 45 cm
3. Decorated bronze plate with rivets, dimensions 39x18,5 cm
4. Parts of horse-bit, bronze
5. Two iron spear-heads, height 42 and 33 cm
6. Battle-axe with bronze shaft and iron blade, length 19 cm
7. Parts of horse harness, bronze
8. Three bronze rings, diameters 3,1 and 4,3 cm

Plate VI

Tumulus IV, grave 1

1. Bronze needle with several heads, length 19,5 cm
2. Bronze needle with several heads, length 10,5 cm

3. Spiral of thin bronze plate, perforated, 3 pieces
4. Pair of bronze buttons with rivets
5. Bronze belt decoration, decorated, dimensions 5,5X4,3 cm
6. Two saltaleoni
7. Bronze basket-like pendants
8. Small cup with uplifted handle, height 6,5 cm
9. Black cinerary urn, height 36,5 cm

Tumulus IV, grave 2

10. Black cinerary urn with spiraloid decoration and plastic horned heads, height 47 cm

11. Bronze basket-like pendants

12. Small black cup with uplifted handle, height 25 cm

Plate VII

Tumulus IV, grave 1, Graeco-IUyrian helmet, height 25 cm

Plate VIII

1. Tumulus V, grave 1, detail of urn and other small finds
2. Tumulus VI, architecture and position of grave 1 from E

Plate IX

1. Tumulus VII, quadrant A, seen from SE, position of gravel
2. Tumulus VII, grave 2, after cleaning

Plate X

Tumulus VII, grave 1

1. Fragments of three iron spear-heads
2. Fiat iron axe ivith arms, length 21 cm
3. Iron axe, length 27 cm
4. Iron axe, length 18,5 cm
5. Whetstone, length 7,5 cm
6. Pair of bronze needle heads, length 8,2 cm
7. Big black cinerary urn without decorations, with lid. Height of urn 31 cm, height of of lid 10,5 cm

Plate XI

Tumulus IX, south half of architecture with graves 1 and 2, seen from E.

Plate XII

1. Tumulus XII, grave 1, seen from SE
2. Tumulus XII, grave 1, seen from N

Plate XIII

Tumulus X, grave 1

1. Bronze Corinthian helmet, height 25 cm
2. VWhetstone with bronze handle ending in double horned animal head, length 8,5 cm
3. 4 cast bronze discs from horse-harness, diameters between 5 and 7 cm
4. Cast bronze pendant, height 6 cm
5. Bronze needle-head, height 6 cm
6. Two small urns (sketch)
7. Small black urn (sketch)

Plate XIV

Tumulus XI, quadrant B, architecture, seen from S

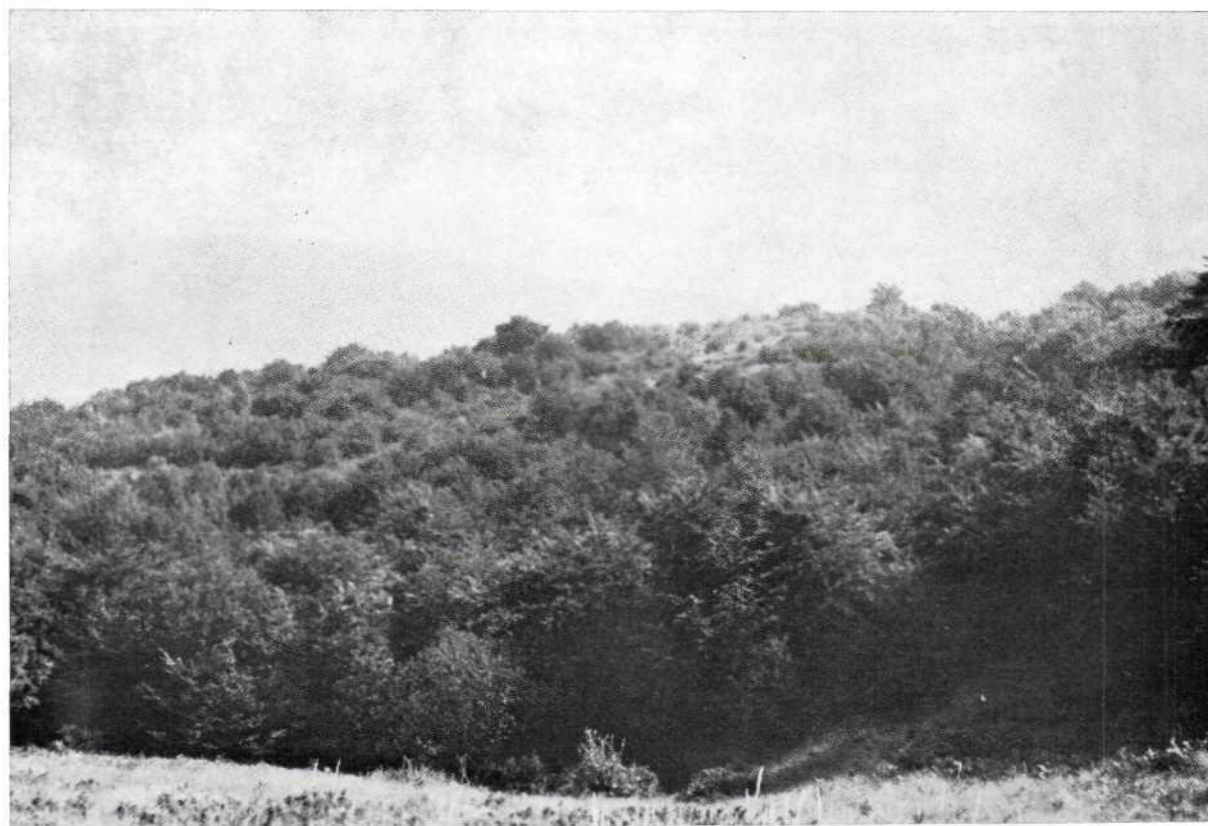
FIGURES IN TEXT

- Fig. 1 Situation of barrows at Kaptol
 Fig. 2 Plan Tumulus I
 Fig. 3 Plan of Tumulus IX
 Fig. 4 Plan of Tumulus X
 Fig. 5 Situation plan of Tumulus XI, before excavations
 Fig. 6 Tumulus XII, architecture

1

2

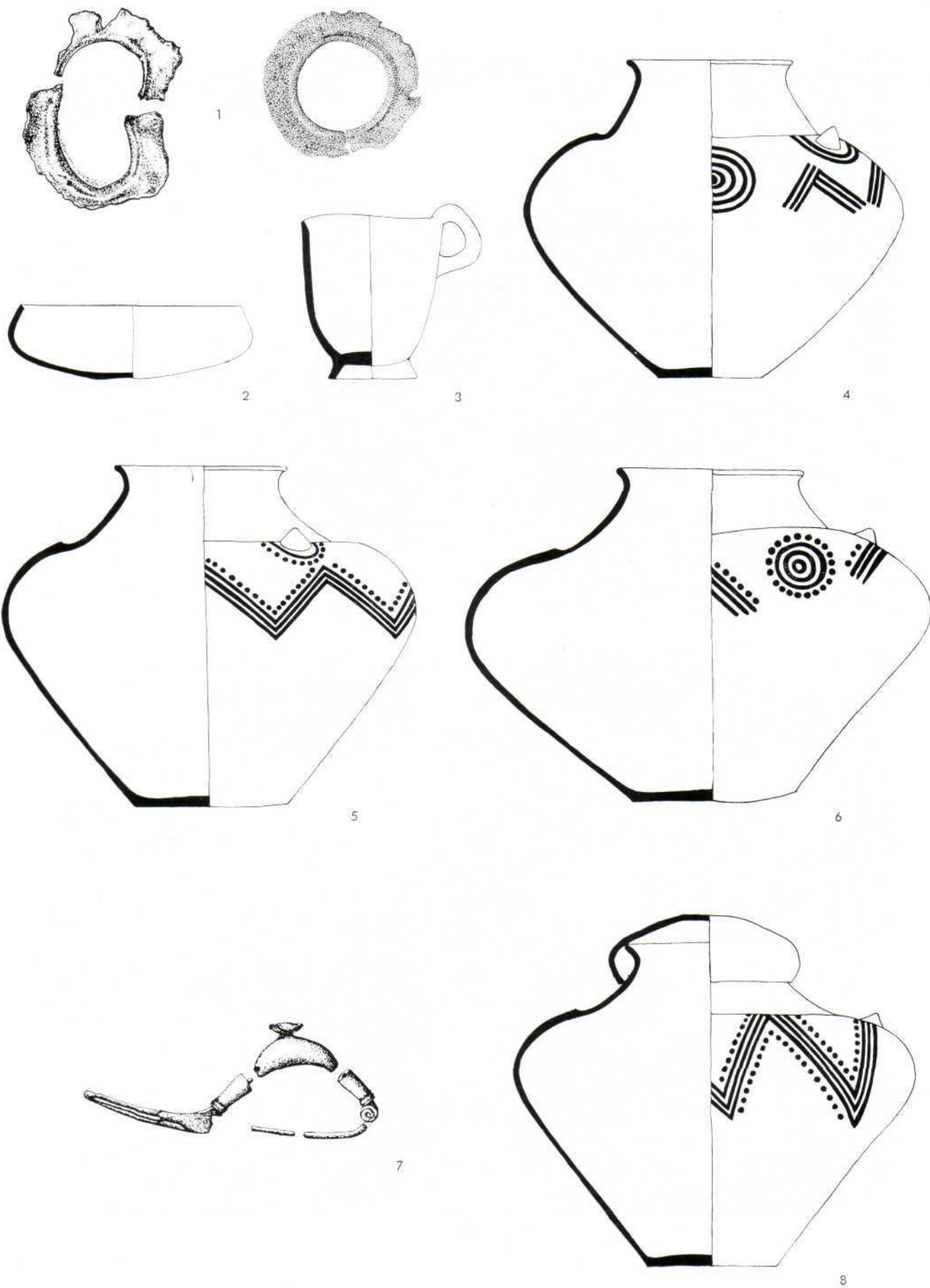

1

2

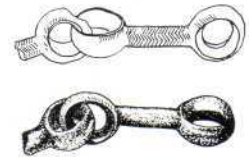
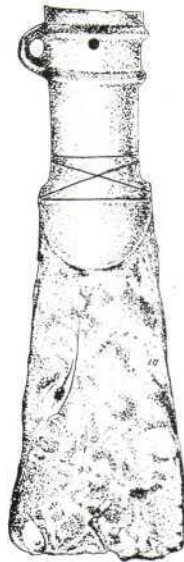
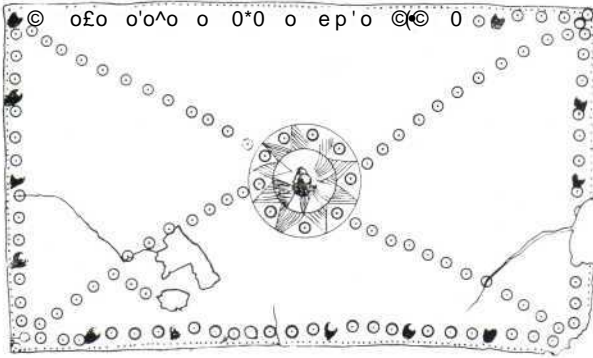
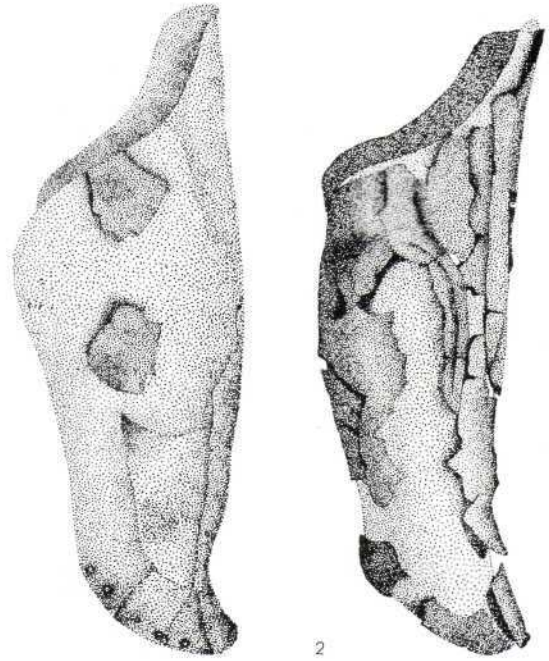
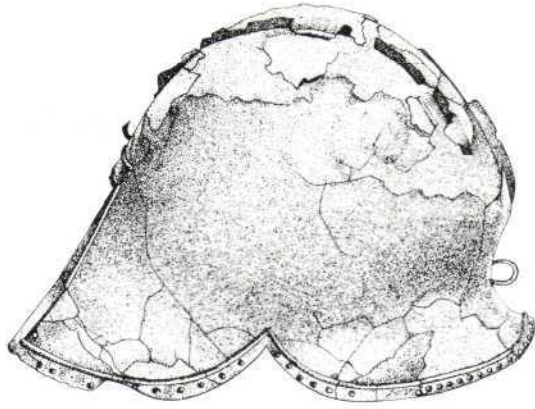

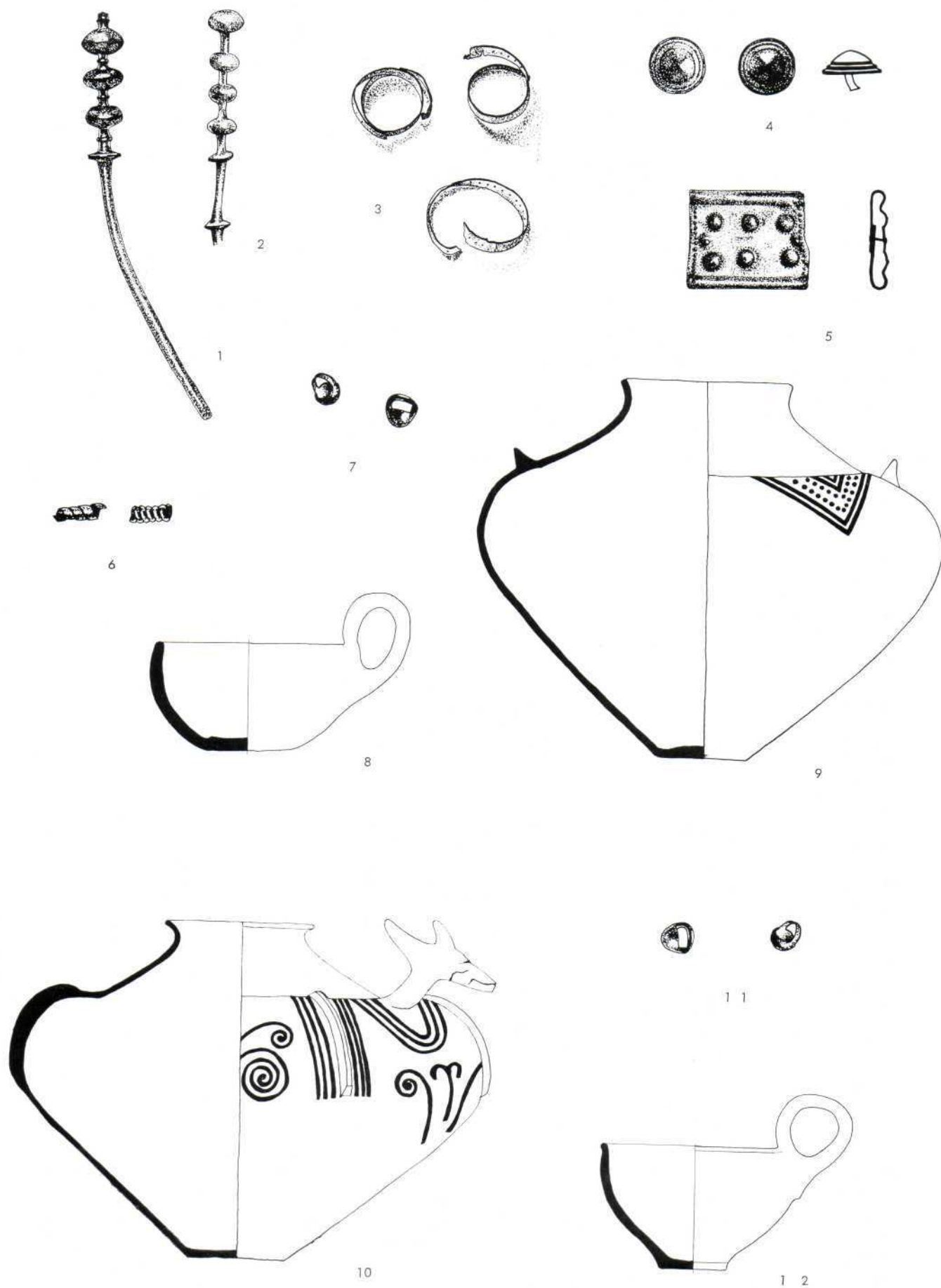
1

2

U...

1

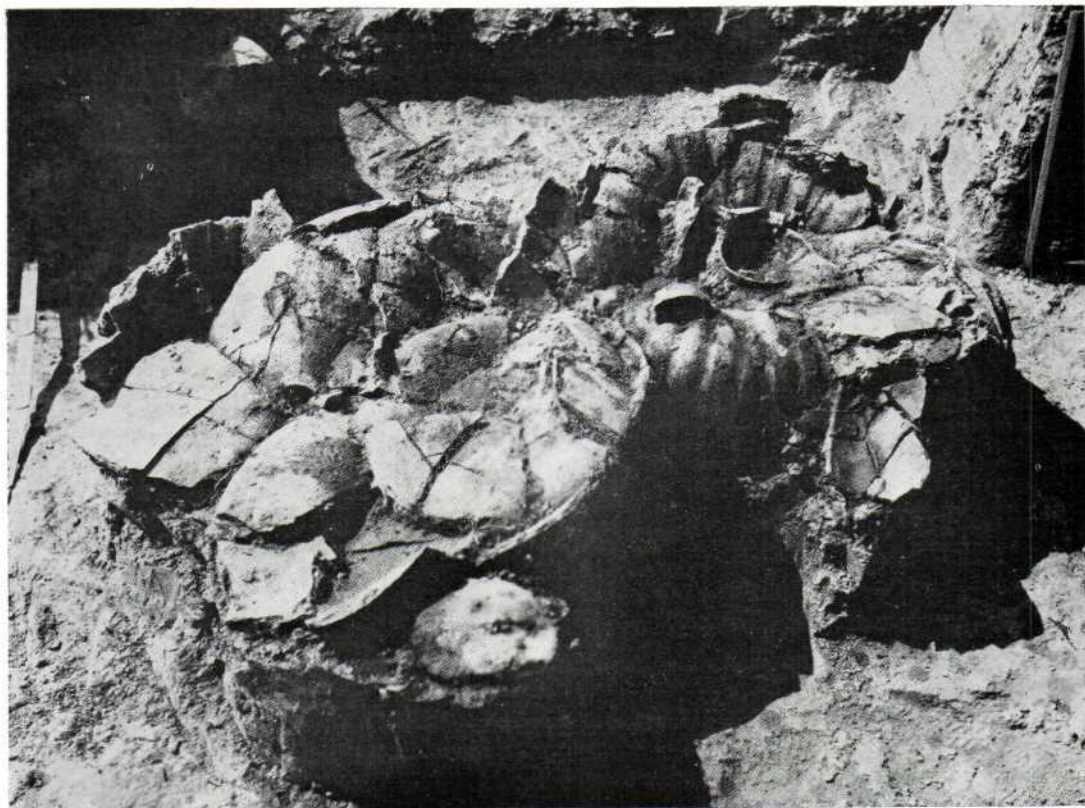
2

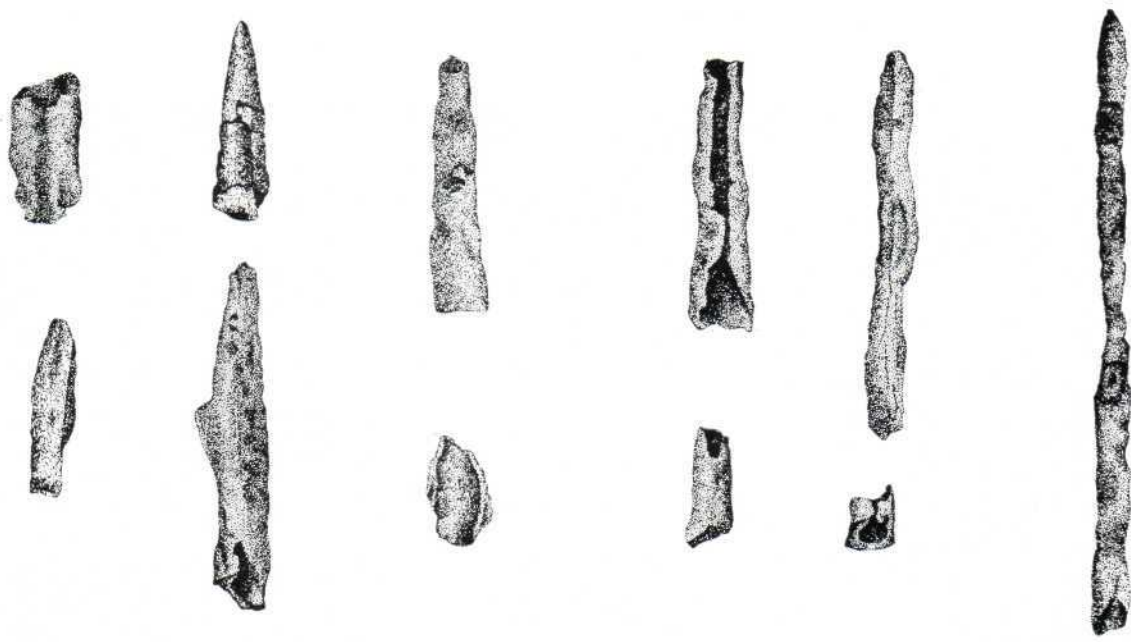

1

2

1

2

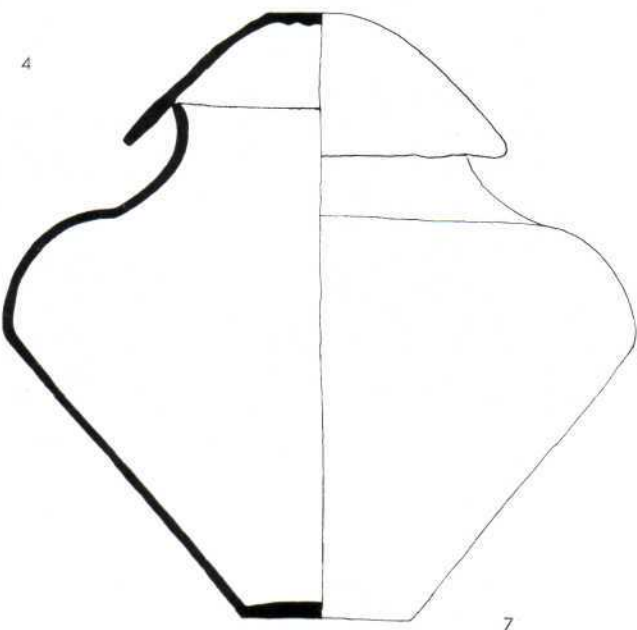
3

4

5

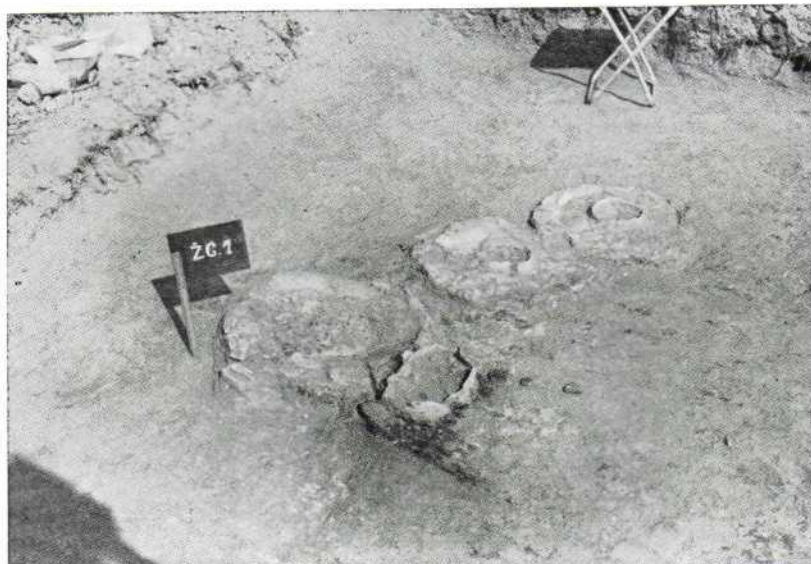
6

7

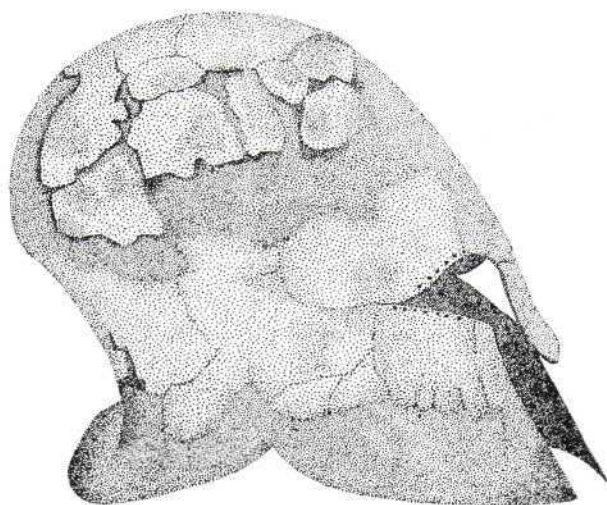

1

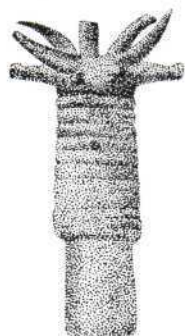
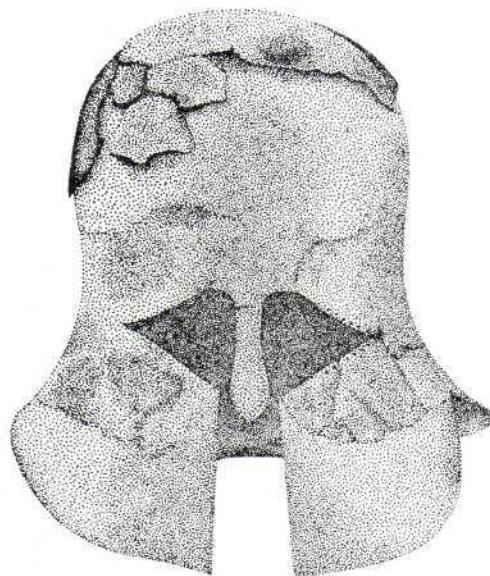

2

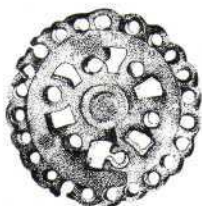
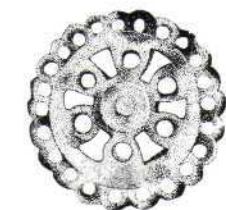

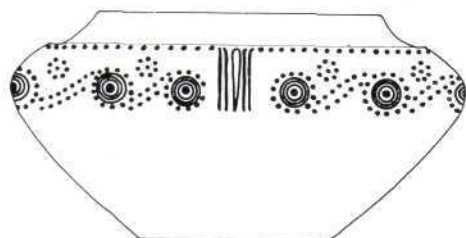
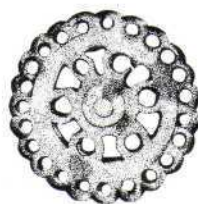
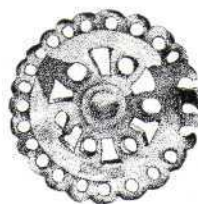
1

2

3

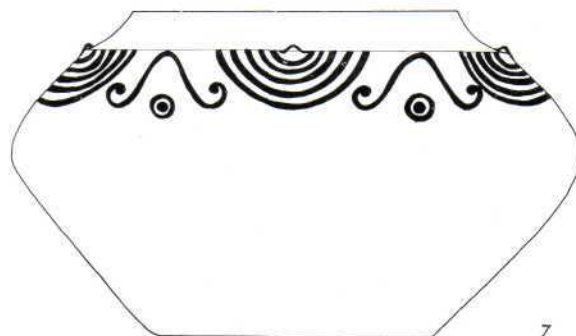
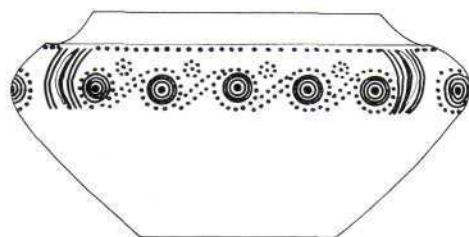
6

4

5

7

